

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**Zpracování analyticko-syntetické metody čtení
v učebnicích od nakladatelství Fraus, Nová
škola a Studio 1+1**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kateřina Hofmanová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Nováková, Ph.D.

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 28. 3. 2019

.....
Kateřina Hofmanová

Děkuji především své rodině za trpělivost při psaní diplomové práce. Děkuji také vedoucí diplomové práce PhDr. Jaroslavě Novákové, Ph.D. za vedení.

Zde budu vkládat
originál zadání
kvalifikační
práce.

Obsah

Úvod.....	9
1 Slabikář český a jeho historie	10
1.1 České slabikáře 18. - 20. století.....	11
1.2 Čítanky Josefa Kožíška.....	12
1.3 Slabikář Josefa Kubálka.....	13
1.4 Čítanka Františka Jungbauera	14
1.5 Slabikáře Jarmily Hřebejkové.....	14
2 Vývoj metod vyučování elementárnímu čtení	15
2.1 Metody syntetické.....	15
2.1.1 Metoda slabikovací	15
2.1.2 Metoda hláskovací.....	16
2.2 Metody analytické.....	17
2.2.1 Analyticko-syntetická metoda.....	17
2.2.2 Metoda normálních slov	17
2.2.3 Metoda globální.....	17
2.2.4 Metoda analyticko-syntetická zvuková.....	17
3 Psychologický pohled na vyučování prvopočátečnímu čtení a psaní.....	18
3.1 Etapy vývoje čtení analyticko-syntetickou metodou	18
3.1.1 Analytická etapa čtení.....	19
3.1.2 Syntetická etapa čtení.....	19
4 Výuka čtení analyticko-syntetickou metodou.....	20
4.1 Části analyticko-syntetické metody čtení.....	20
4.1.1 Předslabikářové období.....	21
4.1.2 Slabikářové období	22
4.1.3 Poslabikářové období	23

5	Stručná charakteristika nakladatelství.....	24
5.1	Nakladatelství NOVÁ ŠKOLA.....	24
5.2	Nakladatelství Fraus	24
5.3	Nakladatelství Studio 1+1	24
6	Popis učebních materiálů českého jazyka pro 1. ročník ZŠ od vybraných nakladatelství.....	25
6.1	Ucelená řada „Čteme a píšeme s Agátou“ – nakladatelství NOVÁ ŠKOLA	25
6.2	Ucelená řada učebnic – nakladatelství Fraus	26
6.3	Ucelená řada učebnic – nakladatelství Studio 1+1	27
7	Výzkumné otázky	29
8	Pedagogický výzkum obsahu učebnic českého jazyka	30
8.1	Cíl a charakteristika výzkumu	30
8.2	Obsahová analýza učebnic.....	30
8.2.1	Učebnice od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA - „Čteme a píšeme s Agátou“.	32
8.2.2	Učebnice od nakladatelství Fraus.....	37
8.2.3	Učebnice od nakladatelství Studio 1+1	42
8.3	Vyhodnocení obsahové analýzy souborů učebnic.....	46
8.4	Srovnání typologie cvičení.....	47
8.4.1	Vyvození prvního písmene a hlásky u nakladatelství NOVÁ ŠKOLA.....	47
8.4.2	Vyvození prvního písmene a hlásky u nakladatelství Fraus.....	49
8.4.3	Vyvození prvního písmene a hlásky u nakladatelství Studio 1+1	50
9	Dotazníkové šetření o využívání učebnic učiteli prvních tříd ZŠ	52
9.1	Cíl a charakteristika dotazníkového šetření	52
9.2	Zpracování výsledků dotazníku.....	52
9.3	Vyhodnocení získaných dat.....	61
	Závěr	63
	Resumé.....	65

Summary	65
Seznam obrázků	66
Seznam tabulek.....	67
Seznam grafů	68
Seznam příloh.....	69
Přílohy.....	70
Citovaná literatura	73
Elektronické zdroje	75

Motto:

„Písaři je písmo prostředkem, aby vyjádřil své myšlenky, čtenáři je prostředkem, aby cizí myšlenky objevil.“

Josef Kožíšek

Úvod

Vstup do 1. třídy je velkou událostí v životě každého z nás. Do života prvňáčka se dostane další velmi důležitá osoba, která jeho život ovlivní. Zda v dobrém či zlém bude záležet hlavně na učiteli. Ten bude pomáhat žákovi při jeho prvním seznámení se slabikářem. Povede ho stránku po stránce až k samotnému čtení. Aby mohl učitel žáka dobře vést, naučit ho číst a psát, porozumět textu, smysluplně tvořit věty, potřebuje k tomu kvalitní slabikář. Dnes se na trhu vyskytuje celá řada nakladatelství se slabikáři. Vybrat ten nejlepší je obtížné. Až v průběhu práce se slabikářem můžeme narazit na úskalí či nesrovnalosti ve zpracování slabikáře. Proto jsem si vzala za úkol rozebrat některé soubory učebnic českého jazyka pro 1. ročník základní školy. Konkrétně ucelené řady z nakladatelství Fraus, Studio 1+1, Nová škola.

Cílem diplomové práce je zhodnotit zpracování analyticko-syntetické metody čtení v současných učebnicích českého jazyka a usnadnit začínajícím učitelům 1. tříd výběr publikací pro výuku. Otázkou je, co učitelé v učebnicích konkrétně preferují a zda současné publikace tyto požadavky splňují. Jako výzkumnou pedagogickou metodu zvolím analýzu obsahu učebnic podle vlastních kritérií a dotazníkové šetření pro učitele 1. tříd. Na základě výsledků z analýzy a dotazníku provedu závěrečné vyhodnocení.

1 Slabikář český a jeho historie

Prvním slovanským písmem byla hlaholice, sestavená jedním z nejvýznamnějších učenců 9. století Konstantinem ze Soluně přibližně roku 863. Ten byl se svým mladším bratrem Metodějem vyslán na Velkou Moravu knížetem Rastislavem. Po smrti věrozvěstů vytvořil jejich žák Kliment Ochridský r. 890 nové písmo – cyrilici. Hlaholice je graficky obtížnější než cyrilice, která více převzala řeckou abecedu. Pro uchování a další používání hlaholice bylo potřeba dobrých učitelů a škol. Ve zmiňované době se to ale nepovedlo. I tak je toto písmo právem označováno za první v rozvoji české vzdělanosti. Významným obdobím v rozkvětu čtenářské dovednosti bylo 14. a 15. století. Velkou roli v něm zastal římskokatolický kněz Jan Hus z Husince. Byl pokládán za tvůrce jednotné spisovné české řeči. Věnoval se důkladně mateřskému jazyku, který zjednodušil diakritickými znaménky. Konkrétně přiřadil dlouhé samohlásce čárku a měkké souhlásce tečku. Jan Hus napsal mimo jiné i metodickou příručku pro nácvik čtení nazývanou Husova abeceda. Byl to text obsahující několik vět náboženského poučení, ve kterém jsou slova za sebou tak, že počáteční písmena tvoří českou abecedu. Při opisování Husovy abecedy docházelo ke změnám a částečným úpravám. Byl to skvělý nástroj k nácviku čtení a psaní, který plnil funkci slabikáře. Učení se věnovaly děti i dospělí. Tímto se Jan Hus zapsal do dějin prvopočátečního čtení a psaní. Další, velmi důležitou osobností v historii českého slabikáře, byl Jan Blahoslav. Kněz a biskup Jednoty bratrské se zabýval studií češtiny a je možné, že je i autorem prvního českého slabikáře. Ten vyšel v roce 1547. Podle Blahoslava má být jazyk ryzí a přirozený. Při svém několikaletém působení v Jednotě bratrské přezkoumával díla českých spisovatelů, sbíral česká přísloví, věnoval se překladům. Čeští bratři soustředili svou pozornost na výuku čtení. Pro lid byla běžná potřeba číst v Písmu svatém. Nácvik čtení se neodtrhával od náboženství. První slabikář měl proto náboženský ráz. K rozmachu čtenářské gramotnosti přispěl vynález knihtisku. Prostějov se stal sídlem českých bratří, proto byl Slabikář český vytištěn právě zde. V dalším období byl opakovaně vydáván a stal se tak významnou učebnicí v počátečním čtení u další významné české osobnosti. Jan Ámos Komenský se zabýval cizojazyčným vyučováním, zejména latinou. Důležitost přikládal i mateřskému jazyku, o kterém psal ve svých spisech. Doporučoval připravovat se na nácvik čtení již v mateřské škole. Pomoci tomu měla obrázková

knížka, o které píše ve svých velkých spisech o školství a pedagogice, s názvem *Didaktika velká*, v kapitole 27. Vykládal postup seznámení dítěte s obrázkovou knihou, ve které se nacházely i nápisy nad obrázky. Těm přikládal význam, protože děti v předškolním věku se tak mohou nenásilně seznamovat s abecedou. „*Živou abecedou předstihl staletí.*“ (WAGNEROVÁ, 2000 str. 18).

1.1 České slabikáře 18. - 20. století

V této nelehké době vznikla řada slabikářů a dochovala se dodnes. Například Slabikář latinský a český z roku 1716, několik Slabikářů českých vydaných v různých časových odstupech. Aby mohl být takový slabikář vydán, muselo se vyžádat zvláštní povolení, které vydávala královna Marie Terezie. Na průběh tisku slabikáře a samotný tisk kladla Marie Terezie velké nároky. Tiskař měl být katolického vyznání a používat jen dobrý papír. Již bylo řečeno, že první slabikář měl náboženský ráz. Také další slabikáře obsahovaly ranní modlitby, evangelia, desatero božích přikázání a další náboženské texty. Jelikož se většina dostávala do rukou hlavně dětským čtenářům, obsahovala i ilustraci svatých, která napomáhala nácvičce čtení. Metodika čtení zůstávala v 18. století stejná, pokračovalo se prvotním poznáváním písmen, která se spojovala do slabik. Od roku 1775 se vydávání specifikovalo zvláště na městské a venkovské školy. Na konci 19. a počátku 20. století se rozvíjela odbornost učitelů, ke které dopomohl vznik učitelského ústavu (WAGNEROVÁ, 2000). Jeden z prvních byl Amerlingův státní mužský ústav učitelský Budeč v Praze. MUDr. Karel Slavoj Amerling ho vedl a budoval 7 let (BARTOŠOVÁ, 2007). Pokračovalo zveřejnění dalších slabikářů, řada z nich byla vydána ve Státním nakladatelství: Slabikář pro školy obecné od Frumana a Jursy, Kožíškova Poupata, Kubálkův Slabikář pro městské školy, Kožíškova Studánka pro venkovské školy. V 1. polovině 20. století se slabikáře značně rozvíjely. Jen v našich obecných školách se používalo téměř 13 čítanek a slabikářů. Velkým vzorem pro další tvorbu českých slabikářů byla již zmiňovaná Poupata od Josefa Kožíška (WAGNEROVÁ, 2000).

1.2 Čítanky Josefa Kožíška

Josef Kožíšek byl nadaným básníkem a učitelem. Narodil se 6. července 1861 v Lužanech. Vystudoval gymnázium v Plzni a po maturitní zkoušce nastoupil do 4. ročníku učitelského ústavu v Příbrami. Svou učitelskou kariéru začal v roce 1881 v obecné škole v Měčíně. Jeho učitelská praxe pokračovala, 10 let působil na obecné škole v Klecanech u Prahy. Zde se také oženil s Marií Tichou. Ve 34 letech se stal řídícím učitelem v Zápech u Brandýsa nad Labem. Na tomto místě nashromáždil zkušenosti a věnoval se především studiu a psaní. Jeho pilná básnická tvorba byla otiskována v různých časopisech. Psal také pedagogické články, metodiky a úvahy. V roce 1913 vydal čítanku Poupata. O sedm let později se stal ředitelem literárního oddělení Státního nakladatelství v Praze. Při tvorbě čítanky vycházel z mnohaletých pedagogických a básnických zkušeností. Věděl, že se musí co nejvíce přiblížit dětem, aby měly radost z veršů a pohádek. Všechny vědomosti, které měl, nasbíral při studiu psychologie a pedagogiky. Do hloubky rozebíral již vydané slabikáře jiných autorů. V roce 1914 vydal knihu Počátky čtení. Popsal v ní své záměry, které se projeví v jeho genetické metodě, kterou použil právě v Poupatech (WAGNEROVÁ, 2000).

Za autora genetické metody čtení se považuje Josef Kožíšek. Metoda spočívá v hláskování slov a své příznavce má i mezi současnými učiteli. Čtou se najednou celá slova, neslabikuje se. Děti se nejprve učí jen jeden tvar písmen, a to velká tiskací. Pro žáky je velká motivace, že si mohou zapisovat úkoly a dříve číst. To, co již umí přečíst, dokáží i napsat (SYROVÁ, 2015).

Čítanka Poupata je rozdělena na několik částí, z nichž každá má své poslání. Žáci se na úplném začátku seznamují se 6 krátkými samohláskami, 4 dlouhými samohláskami a dále s 11 souhláskami. Do strany 15 tak získají první čtenářské dovednosti, které je motivují k další práci. Kožíšek se zaměřuje na četnost opakování písmen. Na stránkách nechybí zábavné hry s písmeny a smysluplné články, které vychází ze života dětí, zvířat a ptáků. Vše v textu podřídil svým didaktickým cílům, dbal na rozvoj mravní, estetické a vlastenecké výchovy. V závěru nácvičku čtení předložil žákům pohádky Kulihrášek, Kulihrášek na poli a Kulihrášek a pán. V Poupatech rozlišoval čtení průpravné a hláskové. U průpravného vycházel z různých životních situací. Také obrázky měly ve slabikáři své velké zastoupení. Zejména obrázky

nápovědné, o kterých se rozepisuje v díle Rozpravy o čtení elementárním z roku 1913. Vadilo mu, že ilustrace postrádala umělecký rozvoj, který by ji posunul na vyšší úroveň. Za velmi povedené považuje obrázky svatých z Českého slabikáře svaté Anny z poloviny 18. století. Jména obrázků měla dětem připomínat jednotlivé hlásky. Kožíšek odsuzoval slabikovací metodu. Byla pro něj nepřírozená, obtížná a zdlouhavá. Podle něj by si měl učitel během své praxe vzít z každé metody to nejvhodnější pro své žáky (WAGNEROVÁ, 2000).

Jak bylo již zmíněno, Kožíškova metoda spočívala v počátečním období v poznávání hůlkového písma. Žáci se seznamovali s tvary písmen ihned v září, jelikož byli na počátku pojmenováni zkratkou v podobě počátečního písmene, křestního jména, s tečkou. Písmeno s tečkou tedy představovalo vždy konkrétní osobu ve třídě (FASNEROVÁ, 2018).

V březnu 1937 byly vydány učební osnovy pro první třídu obecných škol. Rozděleny byly do čtyř částí. *„Čtení. Zřetelné čtení vět a kratičkových celků, obsahem a slovníkem přiměřených chápavostí dětí. Slova. Spontánní vypravování o událostech z dětského života. Hovořit o obsahu čteného. Mluvnice. Cvičením řeči ve všech předmětech zvykat znenáhla žáky mluvit spisovným jazykem. Pravopis a psaní. Psát text, pokud lze, z fonetických slov. Příležitostně upozornit na základní pravopisné úkony.“* (WAGNEROVÁ, 2000 str. 44)

1.3 Slabikář Josefa Kubálka

Autor slabikáře U nás, Josef Kubálek, spolupracoval s Kožíškem a dalšími uznávanými pedagogy té doby. Kromě studia elementárního čtení se věnoval rovněž studiu psychologie. Předchůdcem již zmíněného slabikáře byl slabikář Doma vydaný v roce 1915. Úřady ho ale zabavily. Druhý pokus Kubálkovi vyšel, svůj druhý slabikář U nás vydal v roce 1921 v Československu. Spolu s ním uvedl na trh i metodického průvodce. Josef Kubálek se věnoval sběratelství slabikářů. Svou pozornost směřoval tvorbě v mnoha zemích světa. Zastával názor, že je třeba znát všechny metody elementárního čtení, protože každá nám předkládá nové poznatky. Kubálek ponechal tradiční dělení slabikářů: 1. Slabikář. 2. První čítanka po slabikáři. Svě druhé dílo,

slabikář U nás, vytvořil z mnohaleté učitelské praxe. Jeho metoda byla podle něj kombinovaná, inspirovaná Kožíškovou genetickou metodou (WAGNEROVÁ, 2000).

1.4 Čítanka Františka Jungbauera

Významným elementaristou 20. století byl František Jungbauer, který zemřel poměrně mladý. Také on měl v oblibě Kožíškovu tvorbu a sám byl autorem mnoha významných prací. V roce 1936 vydal čítanku Doma a ve škole i s metodickým průvodcem. Po celou dobu své tvorby se držel hlavní myšlenky poznat důkladně dítě, aby bylo možné mu porozumět, neničit jeho svět, fantazii a radost. Na této myšlence si zakládal také Kožíšek, podle kterého Jungbauer učil. Při pedagogické praxi kladl důraz na častou frekvenci fonetických cvičení. Nenutil však budoucím učitelům své názory. Domníval se, že pedagog musí vycházet z prostředí, ve kterém učí a ze života dětí. Úspěch bude mít tehdy, pokud vzbudí jejich zájem. Pro mladé učitele vytvořil knihu Život ve třídě elementární, podle které mohli bezpečně vést hodinu (WAGNEROVÁ, 2000).

1.5 Slabikáře Jarmily Hřebejkové

Na školách se od roku 1954 učilo podle Živé abecedy a Slabikáře, jehož hlavní autorkou byla Jarmila Hřebejková. Prioritou Živé abecedy bylo seznámení s prvními hláskami a písmeny. Živá abeceda obsahovala 12 písmen, 5 samohlásek a 7 souhlásek. Na každé straně nechyběl prvoučný obrázek. Jejím hlavním úkolem bylo uvedení do abecedy a příprava na čtení a psaní. Během práce s Živou abecedou se nezapomínalo na učení správnému sezení, držení tužky či pera a zacházení se sešitem. Vydaná byla i metodická příručka. Živá abeceda byla pracovní učebnice s obrázky ze života dětí. Slabikář byl sice metodicky důkladně propracovaný, ale žáci začali číst poměrně později. Návuk probíhal prakticky po celý školní rok. I ke Slabikáři byla vydána metodická příručka s pokyny k výuce, pomůckami, hrami a doplňkovými texty. Velký tlak byl kladen na spisovné vyjadřování (WAGNEROVÁ, 2000).

2 Vývoj metod vyučování elementárnímu čtení

Podstatou učení čtení a psaní bylo skládání písmen a hlásek ve slabiky. Od počátku povinné školní docházky je snaha nalézt co nejsnadnější postup pro výuku žáků elementárnímu čtení a psaní. Mezi dvě nezákladnější skupiny metod patří metoda syntetická a metoda analytická. U metody syntetické se začíná od písmen, která se spojují do slabik a ze slabik se vytvoří slovo. U metody analytické se vychází od slova, které se následně rozloží na písmena (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

2.1 Metody syntetické

Metody syntetické se dále rozdělují na slabikovací a hláskovací. Rozdílem uvedených metod bylo zejména čtení slabik. U slabikovací metody čtení žáci jmenovali nejprve písmena slabik a potom sdělili správné znění slabiky (příklad: slabiku „lo“ četli žáci „el-ó-lo“). Hláskovací metoda v úvodu výuky propojovala čtení písmene s hláskou (příklad: napsané „l“ četli žáci „l“ a nikoli „el“) (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

2.1.1 Metoda slabikovací

Do konce 19. století měla tato metoda ve školách své pevné místo. Změna nastala v r. 1869, když byla Říšským školským zákonem v habsburském mocnářství metoda uvolněna a ze škol vymizela. Při učení čtení slabikovací metodou si žáci prošli těmito etapami:

- **Abecedáři.** Žáci se museli naučit znát jména písmen. Než ukázali to, které po nich chtěl učitel, musel jmenovat všechny předcházející (příklad: písmeno „l“ mohli ukázat a pojmenovat „el“ až po tom, co pojmenovali „á, bé, cé, čé, dé, d'é, é, ef, gé, há, chá, í, jé, ká“).
- **Slabikanti.** V této části se žáci učili skládat z názvů písmen slabiky (příklad: slabiku „lo“ četli žáci „el-ó-lo“). Jako pomůcka jim sloužil dvojlist, který měl na jedné straně napsanou abecedu a na druhé straně slabikovací schéma. Celé to bylo doplněno o modlitby Otčenáš a Zdravas Maria.

- **Nominaristé.** Toto pojmenování bylo určeno žákům, kteří již mohli číst celá slova. Čtení probíhalo slabikováním, které se naučili jako slabikanti (příklad: slovo lano četli „el-á-en-ó“) (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

2.1.2 Metoda hláskovací

Již v 16. století se objevovaly první pokusy o zjednodušení výuky čtení. Mnozí doporučovali postup vyvozování písmen zvuky. Postup zlepšení však trval mnohem déle. Teprve počátek 19. století se může zapsat jako proniknutí hláskovací metody. Za významné se mohou považovat tři metody: metoda náslovných hlásek, metoda fonomimická a metoda skriptologická (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

- **Metoda náslovných hlásek.** Vyvozovanou první hlásku musel žák sluchově oddělit, což bylo jednodušší u slov, která začínala samohláskou (příklad: ú-úlek). U slov s otevřenou první slabikou to bylo obtížnější (příklad: p-popel). Pro snadnější odhalení první hlásky sloužily žákům návodné obrázky.
- **Metoda fonomimická.** Při nácviu se využívalo hlásek, které mají význam samy o sobě. Byla to především citoslovce.
- **Metoda skriptologická.** V metodě se spojovalo čtení písmen s psaním.
- **Metoda genetická.** Za autora této metody byl považován Josef Kožíšek. Genetická metoda se projevila v jeho první čítance Poupata, kterou vydal v roce 1913. Metoda byla někdy označována za zapisovací.
- **Metoda normálních slabik.** Jedním z mnoha autorů, kteří zaváděli tuto metodu byl Josef Kubálek. Ten považoval tuto českou metodu za jedinou a originální. V Kubáلكově slabikáři U nás, který byl vydán v roce 1929, jsou u slabik návodné obrázky (příklad: u slabiky ME jsou vyobrazeny meče).

2.2 Metody analytické

2.2.1 Analyticko-syntetická metoda

Tento postup čtení objevil profesor Jean Joseph Jacotot v roce 1818. Žáci se naučili jedné větě, kterou pak následně rozložili na slova jako celky. Postupovali dále až na rozklad slova na slabiky a analýzu ukončili pojmenováním písmen. Tento nelehký postup se postupem času propracoval a zjednodušil (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

2.2.2 Metoda normálních slov

Určitou obměnou analytické metody byla metoda normálních slov navrhnutá ve 40. letech 19. století německými pedagogy Karlem Voglem a Karlem Seltsamem. K zavedení nového slova byl použit krátký příběh. Na řadě slov se tak žáci během školního roku naučili celou psací abecedu (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

2.2.3 Metoda globální

Metoda vyšla v USA a k nám ji přivezl Václav Příhoda, který ji dále rozšířil. Metoda celků, jak je také nazývána, funguje na zapamatování si obrazu tištěných slov. Velmi motivujícím nástrojem pro vyučování této metodě byla hra. Nutný byl velký dostatek cvičných obrázků pro čtení. Učence se nazývaly čítanky a nejznámější byla První kniha od V. Musilové, V. Příhody a F. Musila z roku 1929. Dále vzniklo Sluníčko od J. Korejse, Děti od S. Vrány a V. Konvičky a Cestička malých od A. Uhlíka, V. Salzmana, A. Telínové a V. Homomichla (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

2.2.4 Metoda analyticko-syntetická zvuková

Sluchová analýza mluvené řeči je podstatou celé metody. Vedle ní se děti seznamují s analýzou vyobrazených slov na hlásky, přiřazováním písmen k hláskám a následně přečtením slabik a slov. Celý postup je prokládán nácvikem psaní psacích písmen. Tuto metodu využila ve svém Slabikáři J. Hřebejková. Do dnešních let byla zdokonalována a k výuce čtení a psaní se stále využívá (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

3 Psychologický pohled na vyučování prvopočátečnímu čtení a psaní

Při vyučování čtení a psaní by mohlo dojít ke specifickým problémům, které je potřeba zmínit. Čtení je situace, při které se využívá zrakové vnímání spojené s řečovou oblastí a sluchovou diferenciací. Dítě musí rozeznávat zvuky řeči. Na rozvoj čtení působí několik složek z oblasti osobnosti člověka a také jeho zájem o čtení samotné. Je důležité, aby žák četl knihu se zájmem, proto by měla odpovídat například jeho zálibě. Při výuce psaní se zapojuje vizuomotorická a senzomotorická koordinace (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

„Při osvojování senzomotorických dovedností a při výkonu náročných senzomotorických činností mnoho záleží na myšlení, vědomostech, poznacích, obecně na všech kognitivních momentech a zpracování zkušenosti.“ (ČÁP, a další, 2001 str. 374)

Čtení je zvláštním případem tvarového vnímání a dělí se na tři postupy:

1. Zrakové vnímání slovního obrazu.
2. Sluchově-motorické vybavení.
3. Vybavení představy, která je ke slovu připojena.

Začínající čtenář má rozsah čtecího pole na jedno písmeno a s obtížemi proniká do smyslu čtených slov. S postupem čtenářské dovednosti se čtecí pole rozvíjí na slovo až skupinu slov. Zkušený čtenář má čtení uvědomělé (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

3.1 Etapy vývoje čtení analyticko-syntetickou metodou

Z psychologického hlediska se rozlišují tyto tři etapy:

1. Analytická etapa.
2. Syntetická etapa.
3. Etapa automatizace.

Každá z etap má svou charakteristickou vlastnost a nelze toto dělení chápat tak, že po skončení jedné etapy následuje další. Čtenář se nachází v určité etapě podle toho, do jaké míry je jeho čtenářský proces spjat s ústní řečí a rozsahem slovní zásoby. Dle

výzkumů čtou žáci na konci 1. ročníku průměrně kolem 50 % až 60 % textu plynule (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

3.1.1 Analytická etapa čtení

Etapu lze rozdělit na stupeň zvládnutí písmen a stupeň slabičně analytického čtení. V této části čtení je důležité předčtenářské období, kdy žáci procvičují sluchové vnímání, rytmus, hledání první hlásky ve slovech. Proces sluchové analýzy a syntézy je v tomto období prioritní. Předpokládá se, že pokud žáci dobře ovládají syntézu v ústní řeči, tím lépe dovedou spojovat zvuky čteného textu. Dle výzkumů se proces počátečního osvojení písmene a jeho grafického tvaru učí u dětí snadno a rychle, obtížnější bývá syntéza písmen do slabik. Příčina je spatřována v tom, že jednomu písmenu může odpovídat různý zvuk podle toho, se kterými písmeny je spojováno. Aby vše probíhalo snadněji, předkládají se žákům známá slova, která používají v běžné řeči (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

3.1.2 Syntetická etapa čtení

Úkolem žáka v tomto období je zvládnout syntézu písmen do slabik a následně slov různé obtížnosti, pochopit význam přečteného slova, vět a poté celého textu. Syntéza se vyvíjí od základu jako vnímání spojovaných částí a vybavování jejich významových prvků. Nedílnou součástí syntetické činnosti jsou pamětní a asociativní procesy vybavování. Ke spojování dochází tehdy, když vybavování probíhá rychlým tempem. Důležitou úlohu má u žáka kvalita pozornosti. Pokud se u žáka vyskytuje pomalá vybavnost písmen, musí se na to učitel zaměřit a prodloužit žákovi dobu procvičování. Jakmile se postřehování písmen zintenzivní, je zautomatizované, rozšiřuje se pole pozornosti na další grafém, vzniká optický tvar a předvídání následných slov. Při čtení je zraková syntéza náročnou funkcí vnímání, představivosti, pozornosti, procesů paměti, myšlenkových pochodů a motoriky mluvidel (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

4 Výuka čtení analyticko-syntetickou metodou

Ve výuce čtení se u nás vyučovalo pouze jedinou metodou: analyticko-syntetickou, a to od roku 1952 do roku 1990. Metoda vychází ze skutečnosti, že český pravopis je fonetický. Každému grafému odpovídá foném, s výjimkou spodoby znělých a neznělých souhlásek, spřežky „ch“, výslovnosti samohlásky „y“ a slabik „di, ti, ni, dě, tě, ně“. Metoda vychází z mluveného slova, hlásku si žáci osvojí vyvozením ze slova. Novou vyvozenou hlásku dále spojí s písmenem. Žáci poté čtou slabiky a slova, která obsahují poznané písmeno. Při čtení používají analyticko-syntetickou metodu. Analyticko-syntetická metoda připravuje žáky na pochopení vztahu mezi hláskou a její zvukovou podobou, naučí je poznávat hlásky ještě před tím, než se napíše a přečte první písmeno (FABIÁNKOVÁ, a další, 1999).

V současné době má učitel možnost vybrat si z několika metod, jak naučit žáky 1. třídy číst a psát. K tomu si může na trhu vybrat odpovídající učebnice od několika nakladatelství. Podle Rámcového vzdělávacího plánu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) si škola vytvoří Školní vzdělávací plán (dále jen ŠVP). RVP vymezuje, co je nezbytné v povinném základním vzdělávání žáků, specifikuje úroveň očekávaných výstupů a učiva. Učitel je profesně odpovědný za výsledky vzdělávání žáků. Jakých metod použije, či jaké formy výuky zvolí je na něm samotném. Musí však naplnit výstupy a odučit předepsané učivo v určitém období (Národní ústav pro vzdělávání: aktualizovaný text RVP ZV, 2016).

4.1 Části analyticko-syntetické metody čtení

Prvopočáteční nácvik čtení je rozdělen na tři části:

- I. Část jazykové přípravy – předslabikářové období

- II. Část slabičně analytického způsobu čtení – slabikářové období, dále se dělí na:
 - a) čtení otevřené slabiky ve slovech,
 - b) čtení zavřené slabiky na konci slov,
 - c) čtení otevřené slabiky trojpísmenné a slov se dvěma souhláskami uprostřed,

- d) čtení slov se slabikotvorným r, l, m, slov s písmenem „ě“ dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě a se slabikami di, ti, ni.

III. Část plynulého čtení slov a vět – poslabikářové období (FABIÁNKOVÁ, a další, 1999).

4.1.1 Předslabikářové období

V tomto období připravuje učitel žáky na nácvik čtení a psaní. Péče o kulturu mluvené řeči je jednou z několika oblastí. Další podstatné oblasti jsou komunikace, srozumitelnost jazyka a správná artikulace. U dětí jsou tyto oblasti rozvíjeny formou didaktických her, dechových, artikulačních a fonematických cvičení. Zmíněná cvičení by měla probíhat na začátku každé vyučovací hodiny českého jazyka. Pro předvedení správných artikulačních cvičení je nutný dokonalý řečový vzor učitele, který by měl mluvit spisovným jazykem. Již na začátku školního roku dostanou žáci svou první učebnici typu Živá abeceda. Žákům slouží jako materiál k rozvoji poznávacích procesů, pozornosti, vyjadřování a myšlení. Je vedena spíše jako pracovní sešit, do kterého si žáci zaznamenávají své počáteční pokusy o psaní. Podle typu učebnice obsahuje i první písmena (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

Učitel by neměl zapomínat i na aktivní poslech žáků. Pravidelné předčítání podporuje vyjadřování žáků a rozvíjí komunikační schopnosti v následné diskusi o přečteném textu. Snaha o motivaci žáků je dalším důležitým faktorem, který učitele provází celou praxí. Zvláště u prvňáčků je důležité vzbudit zájem o čtení. Na základě poznání úrovně žáků, musí učitel promyslet organizaci aktivit a náplň výuky v přípravném období. K dispozici má velké množství didaktických pomůcek a materiálů, které může navzájem kombinovat a rozšířit o vlastní aktuálně připravené. Materiály nejsou vhodné pro všechny typy žáků, proto má pedagog posoudit individuální zájmy žáků a jejich schopnosti. Délku přípravného období si učitel určí sám, dle situace ve třídě. Uvedené období by se nemělo zkracovat pouze na několik dní. Některá cvičení, například fonematická, by měl učitel zařazovat v průběhu celého školního roku (WILDOVÁ, 2002).

4.1.2 Slabikářové období

Část slabičně-analytického způsobu čtení se dále dělí podle složitosti hláskové stavby slov na čtení otevřené slabiky, čtení zavřené slabiky na konci slov, čtení otevřené slabiky trojpísmenné a slov se skupinou dvou souhlásek uvnitř, čtení slov se slabikotvornými souhláskami r, l, m a slov s písmenem -ě, dě, tě, ně, bě, pě, vě, skupiny di, ti, ni a shluky souhlásek. Jak bylo již zmíněno, cvičení na procvičení sluchu, rytmu, pravolevé orientace a zrakové diferenciaci by se dále mělo zařazovat jako nezbytná součást výuky. Žáci v tomto období trénují schopnost rozpoznávat počet slabik ve slově a hlásek ve slabice, pořadí slabik, rozlišování dlouhých a krátkých slabik. U žáků se rozvíjí plynulé čtení slabik. Žáci by měli co nejčastěji číst nahlas. Pro správný nácvik čtení slabik je třeba naučit žáky, aby neulpívali zrakem na jednotlivých písmenech slabiky. Slabiku je nutné vyslovit jako celek. Učitel musí dávat pozor na žáky, kteří si před čtením slabiky jednotlivá písmena šeptají a pak ji vysloví až jako celek (FABIÁNKOVÁ, a další, 1999).

Otevřenou slabiku čte žák stylem, že výslovnost souhlásky prodlouží (příklad: slabika „MA“ – „MMMA“). Docílí se vázaného čtení slabiky. Slabiku si žák označí obloučkem. Vnímá ji však jako část slova, bez jakéhokoliv významu. Důležité je využívat k vyvození nové slabiky obrázků, ve kterém se určitá slabika nachází. K procvičení slouží žákům cvičení s chybějícími slabikami ve slově, karty s písmeny určené ke skládání slabik, slov či didaktické hry zaměřené na analýzu a syntézu.

Při čtení slov se samohláskou ve funkci slabiky na začátku slova se žáci ve slabikáři setkávají nejčastěji se jmény Ota, Ola, Ema, Ela. Žáci nejprve určí počet slabik ve slově, slovo skládají, oddělují slabiky a zároveň pozorují kolik písmen mají slabiky různého typu. Osvojí si pravidlo, že samohláska na začátku slova tvoří sama slabiku.

Při nácviku čtení zavřené slabiky na konci slov, slov jednoslabičných či víceslabičných se vychází ze sluchové analýzy a syntézy. Již od začátku nácviku musí učitel dohlížet na to, aby žáci nedělali pauzu mezi první částí slabiky a koncovou souhláskou (příklad: le-s).

U čtení slov s dvojháskou ou, au, eu je zapotřebí dostatečné sluchové procvičování. Žáci by měli využívat kartičky s písmeny a dvojháskou mít jako jednu kartičku, kterou budou vkládat do slov. Pro žáky je čtení dvojhásek obtížné, někdy je nutné vrátit se ke sluchové analýze a syntéze otevřených slabik.

Během procvičování slov se souhláskovými skupinami uvnitř či na začátku slov je vyžadováno více různého slovního materiálu. Stává se, že v učebnicích je takového materiálu nedostatek. Učitel tedy připraví cvičení na tabuli nebo sestaví pracovní list.

Slabikotvorné r, l a m je žákům představeno nejprve na konci slov a později uvnitř slova. Zatím byli žáci seznámeni s tím, že samohláska tvoří slabiku. Slabikotvorné r, l, m je pro ně něco nového. Učitel začne hlasovou rozcvičkou a žáci dospějí ke slabice, ve které se samohláska nevyskytuje (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

Další rizikovou skupinou jsou krátké slabiky di, ti, ni, dy, ty, ny a dlouhé slabiky dí, tí, ní, dý, tý, ný, čtení slov se skupinami dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě, čtení slov s d', t', ň. Náviku těchto skupin je dobré věnovat delší čas a prodloužit dobu procvičování. Při čtení prověřuje učitel u žáků porozumění slov, která čtou. Dbá na plynulost čtení a správnou artikulaci. U učitele je nezbytný individuální přístup k žákům. Pokud narazí na žáka s obtížemi při čtení, musí zjistit příčinu a začít s odstraňováním obtíží. Aby byla zajištěna kvalitní péče, je nezbytná spolupráce s rodiči (FABIÁNKOVÁ, a další, 1999).

4.1.3 Poslabikářové období

V poslední etapě dochází k automatizaci čtení a žáci začínají postupně vázat slabiky ve slova. Učí se číst plynule a s porozuměním. Pokud to vše zvládnou, splnili cíl elementárního čtení. Mezi jeho základy se řadí správnost, porozumění, způsob a rychlost čtení. Žákům se automatizuje analýza a syntéza různých druhů slabik ve slova. Častým čtením zdokonalují slovní přízvuk a správnou artikulaci. V tomto období může učitel žákům předložit knihy vhodné pro první čtení. Pro zpestření vyučování může učitel zařazovat tiché čtení. Žáci mohou pracovat ve skupinách, kde společně řeší úkol související s prací s přečteným textem (FABIÁNKOVÁ, a další, 1999).

Rozvíjení porozumění čtenému textu je v této etapě důležité a učitel může využít různých metod. Například doplňování slov do textu, řazení vět podle časové posloupnosti, vyprávění příběhu, ilustrace popisované situace, dramatizace, rozvíjení orientace v textu kladením otázek typu: Jaké zvířátko měla holčička? Přečtený text podporuje rozvoj fantazie, žáci mohou dovyprávět příběh sami, přidat další postavy a změnit prostředí. Každý žák je individualita a každá práce bude originální včetně výtvarného zpracování (KŘIVÁNEK, a další, 1998).

5 Stručná charakteristika nakladatelství

5.1 Nakladatelství NOVÁ ŠKOLA

Od roku 1997 vydává tato společnost s ručením omezeným učebnice a pracovní sešity pro základní školy. Během let svou nabídku rozšířila společnost o multimediální interaktivní učebnice. Tato společnost je také pořadatelem akreditovaných seminářů na různá témata ze pedagogického prostředí. Jejím posláním je podnítit u žáků tvořivé myšlení, logické uvažování a podporovat dovednost k řešení problémů (NOVÁ ŠKOLA, 1997).

5.2 Nakladatelství Fraus

Pod prvotní značkou Premier vydalo nakladatelství v roce 1991 učebnici pro výuku německého jazyka. Za krátký čas bylo přejmenováno do současné podoby – Nakladatelství Fraus. Dnes je největším učebnicovým nakladatelstvím u nás, které je zároveň velkým propagátorem interaktivní výuky. Nabízí ucelené řady tištěných i interaktivních učebnic a vzdělávacích materiálů pro základní školy, víceletá gymnázia, střední a jazykové školy. Při vývoji učebnic zohledňují moderní didaktické postupy. Z nakladatelství Fraus vzešlo mnoho projektů, vzdělávacího portálu a získalo již řadu ocenění. Poskytuje školám také službu vzdělávání učitelů (Nakladatelství Fraus, 2019).

5.3 Nakladatelství Studio 1+1

Jde o menší rodinné nakladatelství, které vzniklo roku 1992. Má pouze jednoho zaměstnance. Cílem je produkce učebnic a učebních pomůcek pro 1. stupeň základní školy (Vladimír Potůček, 2019).

6 Popis učebních materiálů českého jazyka pro 1. ročník ZŠ od vybraných nakladatelství

6.1 Ucelená řada „Čteme a píšeme s Agátou“ – nakladatelství NOVÁ ŠKOLA

Učební materiály byly vytvořeny s cílem rozvíjet čtení a psaní s porozuměním již od počátku 1. ročníku. Dopomáhá jim k tomu metoda tří startů. Autorem je Miloš Novotný, který je zároveň spoluautorem již zmíněné ucelené řady. Jejím základem je analyticko-syntetická metoda, ve které jsou uplatněny genetické metody. Metoda tří startů obsahuje části: start ke čtení s porozuměním, start k psaní s porozuměním, start k systematické práci s textem. Žáci nejsou naráz vystaveni čtyřem tvarům písmene, seznamují se s nimi postupně během výuky. Ucelená řada je vytvořena v souladu s RVP ZV a má platnou schvalovací doložku MŠMT. V materiálech nalezneme moderní didaktické prvky: jako myšlenkové mapy či paměťové obrázky. Aby mohli žáci číst zadání již od počátku 1. ročníku, používá piktogramy. Na tvorbě se podíleli zkušení pedagogové Alena Bára Doležalová a Miloš Novotný. Součástí ucelené řady jsou:

- Živá abeceda
- Slabikář 1. – 3 díl
- Uvolňovací cviky
- Písanky 1. – 3. díl
- Zdokonalujeme čtení
- Poznáváme abecedu a další doplňkové materiály a pomůcky.

Pedagog má k dispozici Metodického průvodce k výuce čtení psaní. Celá řada učebních materiálů je k dispozici také jako Multimediální interaktivní učebnice (NOVÁ ŠKOLA, 1997).

Obrázek 1: Ucelená řada od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA

(obrázek stažen dne 2.3.2018 z <https://www.nns.cz/blog/cesky-jazyk-1-stupen/>)

6.2 Ucelená řada učebnic – nakladatelství Fraus

Komplexní vzdělávací materiál je k dispozici v tištěné i interaktivní verzi a je zpracován na základně RVP ZV. Texty i obrázky v učebnicích jsou tematicky zaměřeny. Začíná se Živou abecedou, která je koncipována jako pracovní učebnice. Jedna strana je vždy věnována komunikační, jazykové a literární výchově a druhá slouží jako písanka. Na učebnici navazuje Slabikář, kde se žáci naučí některé souhlásky a samohlásky. Doplňujícím materiálem jsou Písanky, které umožňují současně procvičování psaní psacího tvaru a čtení tiskacího tvaru jednotlivých písmen. Soubor zakončuje Čítanka, ve které si žáci docvičují techniku čtení. Velká část textu je zaměřena na přírodu, jelikož se předpokládá, že žáci vezmou Čítanku do ruky během května a června. Autory těchto učebnic jsou Lenka Březinová, Jiří Havel a Hana Stadlerová. Zde je ucelený seznam celého souboru:

- Živá abeceda
- Slabikář
- Čítanka
- CD Čítanka
- Písanky 1. – 4. díl

- CD
- Doplňkový materiál – Čtecí karty, Skládací abeceda.

Učitelé mají k dispozici Příručku, která je společná pro všechny učebnice daného souboru (Nakladatelství Fraus, 2019).

Obrázek 2: Ucelená řada od nakladatelství Fraus

(obrázek stažen dne 3.3.2019 z <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/>)

6.3 Ucelená řada učebnic – nakladatelství Studio 1+1

Všechny učebnice obsahují množství osvědčených námětů z praxe a jsou v nich přísně dodržovány didaktické zásady. Tato ucelená řada je k dispozici pouze v tištěné verzi. Jako první vezmou žáci do ruky pracovní sešit Živá abeceda tetky Abecedky, která obsahuje spoustu jednoduchých her na procvičování učiva. Strany doplňují bohaté ilustrace. Celou učebnici provází pohádka, která uvozuje učivo a motivuje žáky. Na Živou abecedu navazuje Slabikář, který je systematicky a přehledně členěn. Jednotlivé části jsou barevně odlišeny. Žáci se od počátku seznamují se všemi čtyřmi tvary písmene. Každému písmenu je věnována stránka, písmeno je uvedeno motivační pohádkou, básničkou a obrázkem. Za každou z pěti částí Slabikáře je uvedena pohádka za odměnu. Učebnice obsahuje samolepící obrázky berušek, které si žáci postupně lepí na obálku Slabikáře. Ke Slabikáři je i CD Písničky ze slabikáře. Nezbytnou součástí celého souboru je 5 dílů Písanky. První díl Písanky jsou procvičovací a uvolňovací cviky, ve zbylých čtyřech dílech se žáci učí psát psací tvary písmen. Řadu zakončuje Čítanka obsahující úryvky pohádek, básničky a lidová říkadla vybraná ze zlatého fondu české

dětské literatury. Texty jsou doplněny bohatou ilustrací. Metodický průvodce není k dispozici. Zde je souhrnný výčet částí ucelené řady:

- Živá abeceda
- Slabikář
- CD ke Slabikáři
- Čítanka
- Písanky 1. – 5. díl
- Doplnkový materiál – Hrajeme si s písmenky, Pexeso, Slabiková skládačka (POTŮČEK, 2019).

Obrázek 3: Ucelená řada od nakladatelství Studio 1+1

(obrázek stažen dne 3.3.2018 z <http://www.studio1a1.cz/>)

7 Výzkumné otázky

Na základě informací uvedených v teoretické části a z poznatků o didaktické vybavenosti učebnic, jsem se rozhodla stanovit tyto výzkumné otázky:

1. Co v dnešní době učitelé 1. tříd v učebnicích českého jazyka preferují?
2. Splňují učitelské preference současné učebnice od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA, Fraus a Studio 1+1?

8 Pedagogický výzkum obsahu učebnic českého jazyka

8.1 Cíl a charakteristika výzkumu

Následující hodnocení souboru učebnic od jednotlivých nakladatelství má odhalit vhodnost obsahu publikací souvisejícího s analyticko-syntetickou metodou čtení a zjednodušit tak výběr učebnic začínajícím učitelům 1. tříd. Jednotlivá nakladatelství již byla výše popsána. Nyní budou soubory učebnic od jednotlivých nakladatelství posuzovány jako jeden komplex k výuce čtení. Bude využito dvou metod výzkumu. První bude metoda obsahové analýzy prostřednictvím vlastního hodnocení obsahu každé učebnice, dále bude zjišťována kvalitativní vlastnost učebnic na základě vlastních kritérií. Druhá metoda je dotazníkové šetření pro učitele 1. tříd o využívání učebnic učiteli. Je potřeba zmínit, že nebude provedena analýza využívání učebnic žáky vzhledem k jejich věku.

8.2 Obsahová analýza učebnic

Celá analýza bude uvedena podrobným popisem obsahu učebnic z jednotlivých nakladatelství. Jednotlivé učebnice budou posuzovány podle vlastních kritérií a vyhodnoceny v tabulce. Při posuzování výskytu jednotlivých kritérií budou použita znaménka + vyskytuje se, - nevyskytuje se. Na závěr budou shrnuty závěry vlastního šetření každé učebnice. Zde jsou uvedena vlastní kritéria hodnocení obsahové stránky učebnice:

I. Struktura a analýza učebnice

- Předmluva – úvod do předmětu
- Návod k práci s učebnicí (vysvětlení značek)
- Otázky a úkoly k opakování tématu
- Sebehodnocení pro žáky

- Shrnutí učiva za tématem (kapitolou)
- Vysvětlivky či poznámky pod čarou, v textu (zejména pro učitele)
- Slovníček neznámých pojmů
- Slovníček cizojazyčných pojmů
- Přiměřená velikost písma
- Tiskací písmo patkové
- Tiskací písmo nepatkové
- Představení všech 4 tvarů písmene
- Představení pouze velkého tiskacího tvaru písmene

II. Obsah učebnice

- Vytvořen v souladu s RVP ZV
- Udělená schvalovací doložka MŠMT ČR
- Dodržování cíle vyučovacího předmětu
- Soulad s výchovnými a vzdělávacími strategiemi pro rozvoj kompetencí žáků
- Návaznost jednotlivých období ve výuce čtení a psaní

III. Typologie cvičení

- K rozvoji zrakového vnímání
- K rozvoji sluchového vnímání
- K rozvoji prostorové orientace
- K rozvoji pravolevé orientace
- Myšlenkové mapy
- Křížovky
- Práce s textem
- Rébusy
- Dějová posloupnost (obrázky či věty)
- Analýza a syntéza písmen
- Analýza a syntéza slabik
- Analýza a syntéza slov
- Motivace k vyvození písmene

IV. Grafická stránka učebnice

- Umělecká ilustrace
- Fotografie
- Obrázkové symboly k práci se cvičením

8.2.1 Učebnice od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA - „Čteme a píšeme s Agátou“

První učebnici ze souboru, kterou vezmou žáci do rukou je Živá abeceda (dále jen ŽA). Jak bylo již zmíněno, prvopočáteční nácvik čtení analyticko-syntetickou metodou je rozdělen na několik částí. V počátečním období jazykové přípravy se žáci na prvních stranách ŽA setkají s hlavní představitelkou Agátou, která má podobu housenky. Žáky přivítá básničkou a na deskách učebnice jim představí všechny piktoqramy, se kterými budou v učebnici podrobně seznamováni. Jelikož někteří žáci ještě neznají číslice a klasické číslování stránek uvedené na spodním okraji strany by jim bylo zatím cizí, mají na horní straně uprostřed symbol. V učebnici jsou zpočátku používány základní značky geometrických obrazců, které žáci znají ze školky. Postupně se k nim přidávají první poznaná písmena. Cvičení jsou označována číslem v kytičce a na malém listu je zadání úkolu, zpočátku pomocí piktoqramů. Později jsou přidávána slova, která jsou žáci schopni v dané době přečíst. Tímto způsobem se žáci učí číst zadání sami pouze pomocí významového obrázku. Pokud se v průběhu stran objeví nový piktoqram, Agáta ho představí na růžové kartičce a konkrétní úkol s tímto piktoqramem pak vysvětlí na velkém přehledném listu. Zpočátku opět jen formou obrázku, ze kterého žáci pochopí, co piktoqram znamená. Již od samého počátku se žáci učí pracovat ve zjednodušených myšlenkových mapách. Například při procvičování sluchové analýzy k danému tématu. Každá strana má v poznámkách pod čarou pro učitele detailní popis práce s každým cvičením. Úvodní strany jsou provázeny obrázky, které mají žáky rozhovořit. U jednoho cvičení si hned v úvodu procvičí čtení obrázků s pomocí proužku papíru. Zároveň si mohou představit, co je čtení řádku zleva doprava a čtení ve sloupci shora dolů. Jako první se žáci učí samohlásku A. Nutno zmínit, že se žáci neseznamují se všemi 4 tvary písmene. Stěžejní je pro ně pouze tvar velkého tiskacího písmene. Pomocí obrázků už

tedy čtou s prvním písmenem A. ŽA v sobě skrývá další různorodá cvičení, například cvičení na zrakové vnímání, orientaci na řádce či ve sloupci, vázané čtení slabik, úkol na slabikové vytleskávání pojmenovaného obrázku. Každé další vyvozené písmeno je uvedenou říkankou s paměťovými obrázky na každé řádce. Paměťové obrázky slouží k lepšímu zapamatování obsahu. ŽA obsahuje postupné vyvození hlásek a písmen A, M, L, E, S, O, P, U, I. Po vyvození každého nového písmene následuje čtení slabik s tímto písmenem, potom až čtení slov. V této učebnici se žáci dostanou ke čtení dvojslabičných slov s otevřenou slabikou. Učebnice slouží zároveň jako pracovní sešit, ve kterém se žáci učí vyvozená písmena psát. K psaní jim slouží řádky s pomocnými linkami. Šedé sloupce uvnitř řádku naznačují mezery mezi písmeny, které mají žáci dodržet. Na zadních deskách ŽA je nakreslena desková hra, na které si žáci procvičí čtení známých slabik. Pravidla hry jsou uvedena na vnitřní straně zadní obálky (DOLEŽALOVÁ, a další, 2017).

V postupném vyvozování písmen a čtení slov pokračují jednotlivé díly Slabikáře (dále jen S1, S2, S3). Opět je užito druhého číslování stránek pro lepší orientaci žáků. Cvičení je označeno číslem v kytičce a zadání úkolu je kombinováno piktoqramy a slovy, které žáci v dané době dokáží přečíst. Ve S1 se stále setkávají s myšlenkovými mapami, vyznačují první slabiku ve slově a čtou celé věty, někdy doplněné obrázkem. Je třeba říci, že při vyvozování dalších písmen se žáci již setkají i s malým tiskacím tvarem písmene. Na dvou úvodních stranách S1 si zopakují učivo z předchozí ŽA. Dále poznají velké i malé tvary tiskacích písmen T, J, Y, N, V, Z, D, K, Š, R, dvojhlásky OU, AU, EU. Stále píšou pouze velké tvary tiskacích písmen, malé tvary se psát neučí. Na závěr S1 obsahuje pár stran věnovaných malým tiskacím tvarům písmen, které se žáci za celou dobu naučili. Začínají s písmeny „a, e, i, o, u, s, l, m, p“ a čtou s nimi slabiky a pak celá slova, která z nich jdou utvořit. Poté pokračují s malými písmeny „t, j, y, n, v, z, d, k, š, r“ a také s nimi čtou slabiky a pak celá slova, doplněná o předchozí řadu malých písmen. Učebnice S1 je také řešena jako pracovní sešit, kde žáci spolu se čtením i píšou. Všechny úkoly a cvičení podporují nácvik čtení a psaní s porozuměním. Seznamují se s krátkými texty a učí se s nimi pracovat. V učebnici je vložena volná příloha, která souvisí se zadní stranou obálky a lze ji využít ke hře typu loto. Pravidla hry jsou vysvětlena na vnitřní straně zadní obálky (DOLEŽALOVÁ, a další, 2017).

V podobném směru pokračovali autoři i ve S2, který slouží zároveň jako pracovní učebnice. Žáci vyvozují hlásky a velká i malá tiskací písmena C, H, B, Č, Ž, Ř, Ch, F, G.

Stále platí, že do učebnice pší pouze velká tiskací písmena. Texty, které se zde objevují jsou spojeny i mezipředmětově. Témata se týkají například ročních období, měsíců, dnů v týdnu, rodiny, volného času, druhů zvířat či rostlin, povolání, hudebních nástrojů. Nechybí ani cvičení propojená s výtvarnou výchovou či pracovními činnostmi. Objevují se cvičení, kde žáci rozhodují o pravdivosti tvrzení. U slov méně známých nechybí obrázek k porozumění. U slov, která mají jinou výslovnost, nechybí slovo napsané v hranatých závorkách. I do tohoto dílu je vložena přílohová karta související se zadní obálkou učebnice. Pravidla hry jsou na vnitřní straně zadní obálky. Jde opět o hru podobnou lotu (DOLEŽALOVÁ, a další, 2017).

Poslední díl Slabikáře má charakter čítanky. Texty jsou poskládány od nejjednodušších k obtížnějším. Žáci jsou vedeni k systematické práci s nimi. Za každým textem jsou úkoly k rozvoji čtení s porozuměním. V úvodu žák vybírá ilustraci vhodnou k textu, poté vyhledá v textu slova nebo slovní spojení. Nechybí ani sestavování slova z písmen podle obrázku. V neposlední řadě je zde cvičení na dějovou posloupnost. Žáci mají seřadit obrázky a poté i věty podle časové posloupnosti. Zda žák textu porozuměl, odhalí další druh cvičení, kde žák vybere z nabídky, o čem příběh vypráví. Může také doplnit odpověď na otázku týkající se textu, nakreslit obrázek podle pokynu, vyhledat v textu slovo, které do něj nepatří. Autoři nezapomněli ani na sluchové rozlišování ve cvičení, kde žák vybírá slova tak, aby se rýmovala. Mezi zábavné úkoly se řadí rébusy s obrázky. Mezipředmětové vazby jsou graficky označeny. Každý předmět má svůj výstižný obrázek. Vloženy jsou vazby na literární výchovu, prvouku, hudební výchovu, výtvarnou výchovu, pracovní činnosti a tělesnou výchovu. Neopomíjeny jsou texty s krátkými verzemi českých pohádek a bajek. S1 a S2 je možné pořídit i jako variantu vázanou společně do pevné mechové vazby a S3 samostatně (DOLEŽALOVÁ, a další, 2017).

Někteří žáci potřebují prohlubovat základní čtenářské dovednosti a zlepšovat čtenářský výkon. Někteří potřebují pouze zlepšit kvalitu a případně i rychlost čtení. K tomu jim dopomůže čtyřdílná publikace Zdokonalujeme čtení. Každý díl má souhlasný obsah s jednotlivými díly učebnic pro výuku čtení v řadě „Čteme a píšeme s Agátou“ (DOLEŽALOVÁ, 2017).

K doplňujícím materiálům patří nepochybně pracovní sešit Uvolňovací cviky a psaní číslic, který je určený k přípravě na psaní. S jeho pomocí si žáci uvolní ruku, aby mohli v Písankách začít s výukou psacího písma. Sešit je oboustranný. Z jedné strany

obsahuje různé uvolňovací cviky a nácvik jednotlivých prvků psacího písma. Z druhé strany mají žáci stránky k nácviku psaní číslic (DOLEŽALOVÁ, a další, 2017).

Výuka čtení v 1. ročníku koresponduje s výukou psaní. Žáci mají k dispozici 3 díly Písanky. Nejdříve se žáci učí psát malá tiskací písmena. Až v posledním díle Písanky se seznamují s velkými psacími tvary písmen. Dalším doplňujícím materiálem je publikace Poznáváme abecedu. Hravou formou seznamuje žáky s jednotlivými písmeny abecedy. Sešit napomáhá rozvíjet sluchové i zrakové vnímání i jemnou motoriku. Každému písmenu je věnován 1 list. Učitelé mohou využít pro žáky i soubor Her se slabikami k ŽA. Tento soubor obsahuje 16 karet s písmeny, slabikami i slovy doplněné karty s obrázky. Žákům by neměla chybět Skládací abeceda určená k rozstříhání a různým manipulačním činnostem s písmeny a slabikami. Celý soubor učebnic je k dispozici jako Multimediální interaktivní učebnice (DOLEŽALOVÁ, 2017).

Do posuzovaného souboru učebnic patří Živá abeceda, Slabikář 1. díl, Slabikář 2. díl, Slabikář 3. díl.

I. Struktura a analýza učebnice (11 jevů = 100 %)	Vyskytuje se	Nevyskytuje se
	+	-
Předmluva – úvod do předmětu	+	
Návod k práci s učebnicí (vysvětlení značek)	+	
Otázky a úkoly k opakování tématu	+	
Sebehodnocení pro žáky		-
Shrnutí učiva za tématem (kapitolou)	+	
Vysvětlivky či poznámky pod čarou, v textu (zejména pro učitele)	+	
Přiměřená velikost písma	+	
Tiskací písmo patkové	+	
Tiskací písmo nepatkové	+	
Představení všech 4 tvarů písmene		-
Představení pouze velkého tiskacího tvaru písmene	+	
Celkový počet výskytu jevů	9	2
9 jevů z 11 tj. $9/11 \dots\dots 0,82 * 100 = 82 \%$	82 %	18 %

II. Obsah učebnice (5 jevů = 100 %)	Vyskytuje se	Nevyskytuje se
	+	-
Vytvořen v souladu s RVP ZV	+	
Udělená schvalovací doložka MŠMT ČR	+	
Dodržování cíle vyučovacího předmětu	+	
Soulad s výchovnými a vzdělávacími strategiemi pro rozvoj kompetencí žáků	+	
Návaznost jednotlivých období ve výuce čtení a psaní	+	
Celkový počet výskytu jevů	5	0
5 jevů z 5 tj. $5/5 \cdot 100 = 100 \%$	100 %	0 %

III. Typologie cvičení (13 jevů = 100 %)	Vyskytuje se	Nevyskytuje se
	+	-
K rozvoji zrakového vnímání	+	
K rozvoji sluchového vnímání	+	
K rozvoji prostorové orientace	+	
K rozvoji pravolevé orientace	+	
Myšlenkové mapy	+	
Křížovky		-
Práce s textem	+	
Rébusy	+	
Dějová posloupnost (obrázky či věty)	+	
Analýza a syntéza písmen	+	
Analýza a syntéza slabik	+	
Analýza a syntéza slov	+	
Motivace k vyvození písmene	+	
Celkový počet výskytu jevů	12	1
12 jevů ze 13 tj. $12/13 \cdot 100 = 92 \%$	92 %	8 %

IV. Grafická stránka učebnice (3 jevy = 100 %)	Vyskytuje se	Nevyskytuje se
	+	-
Umělecká ilustrace	+	
Fotografie		-
Obrázkové symboly k práci se cvičením	+	
Celkový počet výskytu jevů	2	1
2 jevy ze 3 tj. $2/3 \dots 0,6 * 100 = 60 \%$	60 %	40 %

8.2.2 Učebnice od nakladatelství Fraus

Na počátku celého souboru učebnic českého jazyka pro 1. ročník ZŠ od nakladatelství Fraus stojí Živá abeceda – Do světa písmen. Tato učebnice slouží dětem zároveň jako pracovní sešit k procvičování grafomotoriky ruky. Rozdělena je do těchto témat: Jsem prvňáček, Žáci a spolužáci, Zvířecí kamarádi, Můj svět, U nás doma, Umím se o sebe postarat, Moje cesty, Když mám volno, Budu čtenář, Opakování uvolňovacích cviků a Přehled klíčových kompetencí a očekávaných výstupů. Při prvním prolistování učebnice je patrné, že je velmi provázaná s ostatními předměty jako je prvouka a výchovy. Autory učebnice jsou Lenka Březinová, Jiří Havel a Hana Stadlerová. V dolní části stránek jsou barevnými tečkami označeny pokyny pro práci s žáky při vyučování i mimo ně. Pokyny pro práci s ilustrací či fotografií na stránkách uvedeny nejsou, v liště na ně odkazují červené tečky. Další náměty pro práci jsou uvedeny v příručce učitele. Celá publikace je doplněna větším počtem reálných fotografií doplněných vhodnými ilustracemi. Pro děti musí být učebnice velmi atraktivní. Na úvodních dvou stranách je úvod do tématu Jdu poprvé do školy. Na reálnou fotografii školy jsou dokresleny postavy vítajících učitelů a rodičů s dětmi. Obrázek podněcuje ke komunikaci a procvičuje zrakovou perцепci, jelikož postavy jsou barevně oblečeny, mají různé výrazy ve tváři, odlišné barvy pleti i vlasů. Další kapitola Už jsem školák vyzývá žáky k nakreslení svého prvního školního dne. Opět jsou vloženy fotografie a ilustrace k tématu. Je třeba zmínit, že každá dvojstrana je tematicky pojmenována. Už z názvu, který učitel přečte, mohou žáci hádat, co je čeká. Tentokrát mají žáci za úkol projít bludištěm školy a najít cestu do třídy. V následujících kapitolách se objevují cvičení

typu: spoj čárou stejné předměty, škrtni, co tam nepatří, najdi, co k sobě patří. Vždy se na jedné straně vyskytne volný prostor pro uvolňovací cvičení a kresebné cviky, doplněné básničkou. Žáci mají v učebnici za úkol zkusit tyto kresebné cviky: čmárání, kruhy, tečky, črtání od středu ven, oblouky horní, spodní, dolní kličky, rovné čáry, vlnovky, lomené čáry, ovály, spirály a kresebné prvky písma: šikmá čára shora dolů, horní zátrh, dolní zátrh, horní i dolní smyčka a kapička na drátě. Ve čtvrtině učebnice se žáci začínají seznamovat se všemi 4 tvary písmen S, L, M, P. Při vyvozování nového písmene není v učebnici použita básnička ani říkadlo, žáci si mají vyprávět co vidí na obrázku a který obrázek začíná na určité písmeno. Písmeno vyhledávají zrakem, vybarvují políčka s požadovaným písmenem a naučí se znaky dlouhé (/) a krátké (.) slabiky. U obrázku mají uvedena okýnka s počtem písmen a tučnou čárou rozděleny slabiky. Pod každou slabiku mají graficky pomocí naučených značek znázornit délku slabiky. Vyvozené písmeno se naučí také psát a doplňují ho do slova. Zatím mají žáci čist velký a malý tvar tiskacího písmene. Následuje vyvození samohlásek A, O, U, E, I, Y, také všechny čtyři tvary písmene. Samohláska A má při čtení úlohu spojky. Během vyvozování samohlásek se v učebnici objevují strany, kde se žáci naučí psát psací tvar malého písmene „a, o, u, e, i“ a jeho dlouhé varianty „á, é, í, ó, ú, ů“. Závěrečná část učebnice slouží jako pracovní sešit k nácvičku psaní číslic. Při psaní jsou žákům k dispozici pomocné linky. Při čtení slabik čtou žáci malá i velká tiskací písmena, ke čtení je využito grafické znázornění obloučkem k nácvičku vázaného čtení slabiky. V samotném závěru je opakovací dvojstrana uvolňovacích cviků. V učebnici žáci se setkají křížovkou, kterou už jsou schopni sami vyplnit. Čtení si procvičují v řádku i ve sloupci a přečtené slovo spojí s obrázkem. Tím se upevňuje čtení s porozuměním. V Živé abecedě je žákům k dispozici stolní hra Slabikovaná, kterou najdou uvnitř publikace. Hra je natisknuta na tvrdším papíru, který se z učebnice vyndá a rozloží na lavici. Ke hraní se používá klasická hrací kostka a figurky ze hry Člověče, nezlob se. Herní dráha je tvořena políčky se slabikami i slovy. Smyslem hry je trénovat čtení slabik a slov a zároveň projít co nejrychleji herní dráhou do cíle podle pravidel. V této publikaci žáci dosáhnou na tyto výstupy: porozumí mluveným pokynům přiměřené složitosti a respektují základní komunikační pravidla v rozhovoru. Všechna uvedená cvičení pomáhají žákům utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence (BŘEZINOVÁ, a další, 2007).

První knihou v pevné vazbě bude pro děti Slabikář, do kterého si můžou kreslit i psát. Vstoupí tak do světa slov. V úvodu autoři žáky přivítají a vysvětlí jim, co nového je čeká. Aby si každý žák svůj slabikář poznal, má k dispozici dvojstranu, na které se nakreslí, napíše své jméno, nakreslí paní učitelku, svůj domov. První strany jsou k opakování předchozího učiva. Vloženy jsou texty k předčítání učitelem i cvičení, kde mají žáci barevně odlišené slabiky ve slově. Trénovat mohou čtení ve sloupci i v řádku. Od začátku se seznamují i se čtením psacího písma. Autoři v učebnici nezapomněli ani na vyprávění dle obrazové předlohy. Děti mohou domýšlet příběh a případně ho i nakreslit. Na spodní straně jsou barevné puntíky s pokyny pro práci se cvičeními. Postupně žáci vyvozují písmena, u každého je i motivační básnička. Strany doplňuje pěkná ilustrace s reálnými fotografiemi zvířat, lidí, obydlí, věcí. Při čtení textu žáci rozhodují o pravdivosti věty vybarvením smajlíka. V učebnici nechybí cvičení na sluchové, zrakové rozlišování, cvičení na procvičení prostorové orientace na ploše. V doplňovacích cvičeních žáci dopisují do slov písmena, která již znají. Jako motivace ke čtení slouží komiksy s jednoduchými větami. Vložena jsou mezipředmětová cvičení. Například pracovní činnosti, kde žáci vytváří rybičku z přírodního materiálu a provázku. Vyvozovaná písmena jsou v tomto pořadí: T, J, N, D, K, V, R, dvojhlasky ou, au, Z, B, C, Č, Ž, H, Ch, Ř, Š, G, F, Ď, Ť, Ň, slabiky di, ti, ni, skupiny dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě, písmena Q, W, X. Rozvíjení komunikační schopnosti žáci trénují u vyprávění podle obrázku, vyzkouší si popis osoby. Při popisu pracovního postupu si vyzkouší postavit dům z papíru. V některých cvičeních mají škrtnat slova, která k obrázku nepatří, kroužkovat pastelkou stejné slabiky. Vyzkouší si řešení čtyřsměrky, rébusů, vyhledávání rýmů. Velkou část zde zastupují cvičení na analýzu a syntézu slabik a slov. V polovině učebnice mají děti návod na přírodovědný pokus s názvem Ze života žížal. Podle obrázkového postupu se podívají, jak klíčí semena. Druhá polovina Slabikáře je plná delších textů k předčítání učitelem, doplněných otázkami. Na posledních stranách je vložena obrázková abeceda a přehled klíčových kompetencí s očekávanými výstupy pro 1. ročník.

Čítanka – Do světa písmen uzavírá základní soubor učebnic českého jazyka pro 1. ročník ZŠ. Tato publikace má také poznámky pod čarou na spodní části strany. Úkoly a pokyny jsou určeny učitelům, rodičům nebo těm, kdo s dětmi pracují. Objevuje se zde symbol zátrhu, který označuje přípravné čtení obtížnějších slov či slovních spojení. V Čítance se objevují básničky, říkanky, úryvky z pohádek, texty písniček, hádanky.

Text je psán menší velikostí tiskacích patkových písmen. Menší velikost může být pro některé žáky obtížná. Texty jsou doplněny ilustrací a reálnými fotografiemi zvířat, lidí, obydlí a věcí. Žáci se především učí porozumět textu. Pomáhají jim k tomu návodové otázky, vyhledávání, doplňování. Učebnice má tvrdou vazbu a je zpracována v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání (BŘEZINOVÁ, a další, 2008).

K tomuto souboru patří doplňkové materiály: Příručka pro učitele, Písanka 1-4, Čtecí karty, Zvuková nahrávka CD, interaktivní učebnice pro Slabikář a Živou abecedu.

Do posuzovaného souboru učebnic patří Živá abeceda – Do světa písmen, Slabikář – Do světa slov, Čítanka – Do světa příběhů.

I. Struktura a analýza učebnice (11 jevů = 100 %)	Vyskytuje se +	Nevyskytuje se -
Předmluva – úvod do předmětu	+	
Návod k práci s učebnicí (vysvětlení značek)	+	
Otázky a úkoly k opakování tématu	+	
Sebehodnocení pro žáky		-
Shrnutí učiva za tématem (kapitolou)	+	
Vysvětlivky či poznámky pod čarou, v textu (zejména pro učitele)	+	
Přiměřená velikost písma	+	
Tiskací písmo patkové	+	
Tiskací písmo nepatkové		-
Představení všech 4 tvarů písmene	+	
Představení pouze velkého tiskacího tvaru písmene		-
Celkový počet výskytu jevů	8	3
8 jevů z 11 tj. $8/11 \dots \dots 0,72 * 100 = 72 \%$	72 %	28 %

II. Obsah učebnice (5 jevů = 100 %)	Vyskytuje se +	Nevyskytuje se -
Vytvořen v souladu s RVP ZV	+	

Udělená schvalovací doložka MŠMT ČR	+	
Dodržování cíle vyučovacího předmětu	+	
Soulad s výchovnými a vzdělávacími strategiemi pro rozvoj kompetencí žáků	+	
Návaznost jednotlivých období ve výuce čtení a psaní	+	
Celkový počet výskytu jevů	5	0
5 jevů z 5 tj. /5.....1 * 100 = 100 %	100 %	0 %

III. Typologie cvičení (13 jevů = 100 %)	Vyskytuje se +	Nevyskytuje se -
K rozvoji zrakového vnímání	+	
K rozvoji sluchového vnímání	+	
K rozvoji prostorové orientace	+	
K rozvoji pravolevé orientace	+	
Myšlenkové mapy		-
Křížovky	+	
Práce s textem	+	
Rébusy	+	
Dějová posloupnost (obrázky či věty)	+	
Analýza a syntéza písmen	+	
Analýza a syntéza slabik	+	
Analýza a syntéza slov	+	
Motivace k vyvození písmene	+	
Celkový počet výskytu jevů	12	1
12 jevů ze 13 tj. 12/13.....0,92 * 100 = 92 %	92 %	8 %

Grafická stránka učebnice (3 jevy = 100 %)	Vyskytuje se +	Nevyskytuje se -
Umělecká ilustrace	+	
Fotografie	+	
Obrázkové symboly k práci se cvičením	+	
Celkový počet výskytu jevů	3	0

3 jevy ze 3 tj. 3/3.... 1 * 100 = 100 %	100 %	0 %
--	--------------	------------

8.2.3 Učebnice od nakladatelství Studio 1+1

Živá abeceda tetky Abecedky představuje prvotní seznámení s učebnicí. Dětem slouží zároveň jako pracovní sešit. Autorkou této učebnice je Ing. Jana Potůčková. V úvodu žáky přivítá tetka Abecedka v podobě kreslené staré paní, která vypráví pohádku. Učitel může využít příležitost k vzájemnému představování žáků. Příběh pokračuje a obrázkem podněcuje komunikaci na téma škola. Orientaci v prostoru či hledání rozdílů mohou žáci procvičovat na dalších kresbách zvířátek. V učebnici není zapomenuto ani na mezipředmětové vztahy. Do pohádky je zakomponován i obrázek kalendáře ročních období. Pohádka prochází celým sešitem a podněcuje k rozvoji komunikace. Všechny strany s částmi pohádky na sebe navazují. Nechybí cvičení na čtení na řádku, rozvoji zrakové percepce, slabikování. Ve čtvrtině knihy se začínají žáci seznamovat se všemi čtyřmi tvary písmene A. Vyvození probíhá básničkou od Františka Hrubína a další částí příběhu, ve kterém žáci při poslechu čtení učitele hledají další jména na písmeno A. Na dolní straně pod čarou jsou vždy uvedeny pokyny pro práci s textem a cvičeními. Učebnice vede žáky ihned ke čtení malého a velkého tvaru tiskacího písmene. Vyvozeny jsou nejprve všechny samohlásky. Návik čtení samohlásek probíhá již od počátku. Samohlásky a, i, jsou v obrázkovém čtení použity jako spojky mezi dvěma obrázky. Samohlásky o, u čtou žáci jako předložky s obrázkem. V polovině publikace začínají žáci vyvozovat souhlásky L, S, M, P, T. Každému písmenu je věnována jedna strana učebnice. Opět se žáci seznamují se všemi čtyřmi tvary, při čtení mají rozpoznávat velké i malé tiskací tvary. Objevují se cvičení na vyhledávání polohy písmene ve slově. K tomuto druhu cvičení slouží okénka, kam mají žáci umístit zvolené písmeno. Všechna slova odvodí z obrázku. Každému obrázku je přiřazena řada okének podle počtu písmen ve slově. Žáci mají použít slova lev, lízátko, meloun, stůl, lampión, les, labuť, motýl, lyže, list, lopatka. Tento styl cvičení se objevuje u každé nově vyvozené souhlásky. Celé je to doplněné o cvičení čtení slabik a písmen na řádku. Poslední čtyři strany pracovního sešitu slouží k procvičení naučených písmen. Žáci mají na těchto posledních stranách graficky znázorněnou syntézu písmen do slabik.

Poprvé se také setkávají s dlouhými a krátkými slabikami. Ke konci knihy se objevují cvičení ke čtení ve sloupci a na řádku. Knihu zakončuje kresba krále se zlatým klíčkem. Žáci se v příběhu dozví, že je čekají ještě dva klíče, aby poté mohli odemknout každou knížku (POTŮČKOVÁ, 2010).

Druhý klíč žáci získají, pokud projdou celý Slabikář. Postava tetky Abecedky žáky uvítá a popřeje jim šťastnou cestu v Písmenkově. První strana začíná vyvozením souhlásky M. Žáci se učí poznat všechny 4 tvary písmene a také je i přečíst ve slabice či slově. Úvodní stránky vždy obsahují pohádku na pokračování, obrázek a básničku nebo říkadlo. Jednotlivé části pohádky přibližují žákům probírané písmenko, které je schované v obrázku. Báseň se mohou žáci naučit zpaměti a trénovat tak paměť. Úkol po čarou podněcuje k práci s textem. Žáci procvičují zrakovou percepci a hledají požadované písmeno. Po zvládnutí celé učební stránky si děti mohou vybarvit kytičku. Tento způsob sebehodnocení je u každého písmene a u procvičovací stránky na konci každého oddílu. Za určitý počet kytiček získávají děti na konci každého úseku nalepovací berušku. Dalšími vyvozovanými písmeny jsou T, L, S, P, J, N. Žáci již některé souhlásky znají z Živé abecedy. Ve Slabikáři je ale vyvozují znovu. Pokyny pod čarou se v učebnici objevují jen na stranách, kde se vyskytne cvičení, u kterého není jasné, jak s ním pracovat. Žáci se již seznamují s větami a s různými znaménky za větou. Téměř ve čtvrtině publikace je cvičení, ke kterému žáci potřebují vystříhaná písmena abecedy. Mají za úkol poskládat slova z písmen umístěných v barevných kostkách. Na připravené linky mají klást papírová písmena. Další variantou je sestavování slov ze všech písmen, bez ohledu na barvy kostek. Následuje dvojstrana v podobě čtecích karet. Žáci čtou nejprve několik sloupců slov s otevřenou slabikou. Poté přejdou na další stranu, kde se již setkají s příběhem v podobě obrázkového čtení. Za tímto cvičením získají žáci první nalepovací berušku. Další etapu učebnice otevírá vyvození písmene D a jeho tvarů. Každému dalšímu novému písmenu jsou věnovány 4 strany k důkladnému procvičení. Žáci již čtou slova se zavřenou slabikou. Nechybí cvičení pro práci se skládací abecedou, čtecí tabulky a čtení s porozuměním. Následují písmena K, R, V, Z, H, dvojhlasky ou, au. Pokračovat mohou žáci až po zvládnutí opakovací stránky a přečtení pohádky O řepě. Potom získají druhou nalepovací berušku a mohou se pustit do čtení slov s více souhláskami na začátku. Vyvodí písmena Š, C, Č a celé si to procvičí na další opakovací straně. Již třetí nalepovací berušku si mohou nalepit na desky. Seznámením s písmeny B, Ž, Ř, G, F, Ch, začnou číst slova s více souhláskami uprostřed

a na konci. Odměnění jsou pohádkou O budce, kterou si mohou zdramatizovat. Po zvládnutí procvičovací strany získají čtvrtou berušku. Čtení vět trénuje porozumění textu. Žáci odpovídají na jednoduché otázky a rozvíjí svou vyjadřovací schopnost. Cvičení jsou proložena otázkami a úkoly z prvouky. Na zbylých stranách procvičí slabiky di, ti, ni, bě, pě, vě, mě. Celý slabikář uzavřou písmena Ď, Ť, Ň a postava krále s druhým zlatým klíčem. I na úplném konci získají žáci nalepovací berušku. Slabikář je ukončen pohádkou na rozloučenou. Na zadní straně obalu knihy je tabulka všech 4 tvarů písmen abecedy. Písmena Q, W, X jsou označena hvězdičkou a je u nich poznámka, že se s nimi žáci seznámí až v čítance a v dalších ročnících.

Čítanka je součástí souboru učebnic českého jazyka pro 1. ročník. Obsahuje úryvky pohádek, lidová říkadla, básničky od českých autorů. Písmo je dostatečně velké, aby vyhovovalo začínajícím čtenářům a zároveň korespondovalo s písmem ve slabikáři. Celá čítanka je provázena bohatou ilustrací.

Do posuzovaného souboru učebnic Živá abeceda tetky Abecedky, Slabikář a Čítanka.

IV. Struktura a analýza učebnice (11 jevů = 100 %)	Vyskytuje se	Nevyskytuje se
	+	-
Předmluva – úvod do předmětu		-
Návod k práci s učebnicí (vysvětlení značek)	+	
Otázky a úkoly k opakování tématu	+	
Sebehodnocení pro žáky	+	
Shrnutí učiva za tématem (kapitolou)	+	
Vysvětlivky či poznámky pod čarou, v textu (zejména pro učitele)	+	
Přiměřená velikost písma	+	
Tiskací písmo patkové	+	
Tiskací písmo nepatkové		-
Představení všech 4 tvarů písmene	+	
Představení pouze velkého tiskacího tvaru písmene		-
Celkový počet výskytu jevů	8	3

8 jevů z 11 tj. 8/11.....0,72 * 100 = 72 %	72 %	28 %
---	-------------	-------------

V. Obsah učebnice (5 jevů = 100 %)	Vyskytuje se +	Nevyskytuje se -
Vytvořen v souladu s RVP ZV	+	
Udělená schvalovací doložka MŠMT ČR	+	
Dodržování cíle vyučovacího předmětu	+	
Soulad s výchovnými a vzdělávacími strategiemi pro rozvoj kompetencí žáků	+	
Návaznost jednotlivých období ve výuce čtení a psaní	+	
Celkový počet výskytu jevů	5	0
5 jevů z 5 tj. 5/5.....1 * 100 = 100 %	100 %	0 %

VI. Typologie cvičení (13 jevů = 100 %)	Vyskytuje se +	Nevyskytuje se -
K rozvoji zrakového vnímání	+	
K rozvoji sluchového vnímání	+	
K rozvoji prostorové orientace	+	
K rozvoji pravolevé orientace	+	
Myšlenkové mapy		-
Křížovky		-
Práce s textem	+	
Rébusy		-
Dějová posloupnost (obrázky či věty)	+	
Analýza a syntéza písmen	+	
Analýza a syntéza slabik	+	
Analýza a syntéza slov	+	
Motivace k vyvození písmene	+	
Celkový počet výskytu jevů	10	3
10 jevů ze 13 tj. 10/13.....0,77 * 100 = 77 %	77 %	23 %

VII. Grafická stránka učebnice (3 jevy = 100 %)	Vyskytuje se +	Nevyskytuje se -
Umělecká ilustrace	+	
Fotografie		-
Obrázkové symboly k práci se cvičením		-
Celkový počet výskytu jevů	1	2
1 jev ze 3 tj. $1/3 \dots\dots 0,33 * 100 = 33 \%$	33 %	67 %

8.3 Vyhodnocení obsahové analýzy souborů učebnic

Nakladatelství	NOVÁ ŠKOLA	Fraus	Studio 1+1
	Kritéria hodnocení		
Struktura a analýza učebnice (11 jevů)	9	8	8
Obsah učebnice (5 jevů)	5	5	5
Typologie cvičení (13 jevů)	12	12	10
Grafická stránka učebnice (3 jevy)	2	3	1
Celkový výskyt 32 jevů = 100 %	28 = 86 %	28 = 86 %	24 = 75 %

Vlastní hodnocení učebnic bylo zaměřeno na obsahovou stránku ucelených souborů. Kritéria byla rozdělena do 4 tematických skupin: struktura a analýza učebnice, obsah učebnice, typologie cvičení, grafická stránka učebnice. Z výše uvedené tabulky je patrné, že nejvyšší výskyt daných jevů měly učebnice od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA a Fraus, o něco méně Studio 1+1.

Všechny soubory jsou zpracované v souladu s RVP ZV a byla jim udělena schvalovací doložka MŠMT ČR. Dodržuje se v nich cíle vyučovacího předmětu a jednotlivá období ve výuce čtení na sebe navazují.

Při analýze struktury učebnic bylo zjištěno, že pouze nakladatelství NOVÁ ŠKOLA použilo zpočátku nepatkový druh písma, později přidalo i písmo patkové. Autoři souboru zařadili do výuky jako jediní prvky genetické metody. Pouze v Živé abecedě NOVÁ ŠKOLA je žákům představen jen jeden tvar velkého tiskacího písmene. Ihned tak mohou číst a nezatěžovat se všemi čtyřmi tvary písmene. Ostatní jevy obsahují všechny soubory.

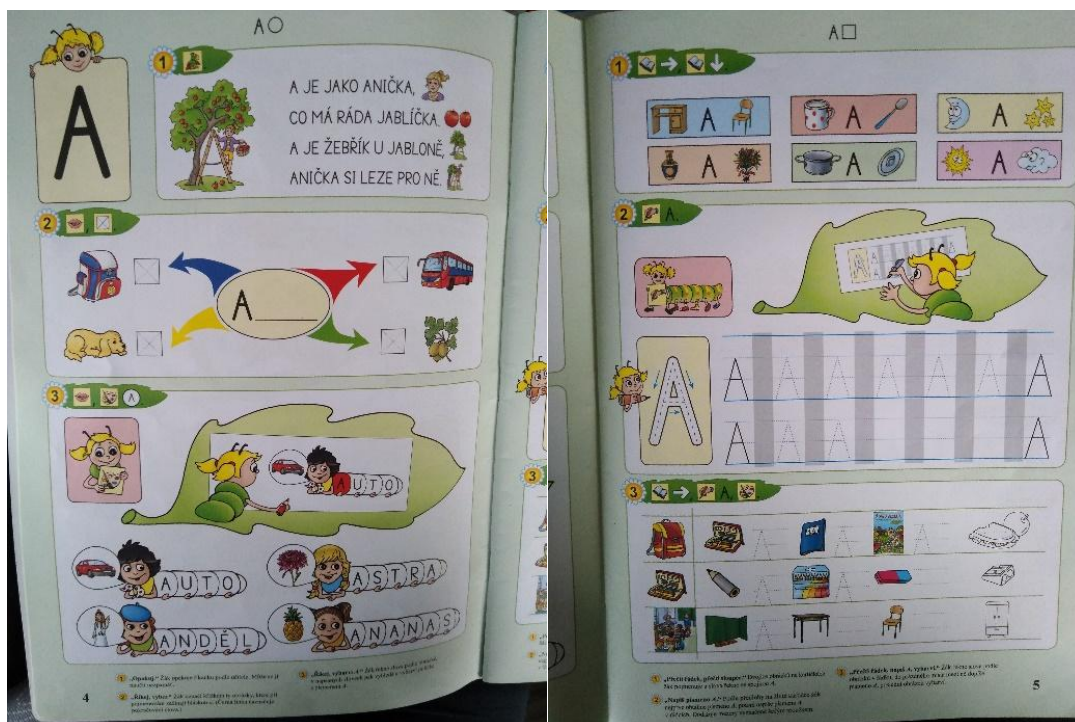
Při zkoumání typologie cvičení bylo zjištěno, že všechny učebnice od uvedených třech nakladatelství obsahují cvičení k rozvoji zrakové i sluchové percepce. Nechybí ani cvičení k rozvoji prostorové orientace. Autoři z NOVÉ ŠKOLY vložili do učebnic moderní prvky jako zjednodušené myšlenkové mapy nebo paměťové obrázky. Ve všech řadách učebnic autoři dodržovali tři po sobě jdoucí období nácviku čtení: období jazykové přípravy, slabičně analytické čtení a období plynulého čtení slov a vět.

Při zaměření na grafickou stránku učebnice byla zjištěna velká atraktivnost ucelené řady od nakladatelství Fraus. Autoři do učebnic zařadili reálné fotografie doplněné ilustracemi. Pro žáky je to velice přínosné, zejména při vyobrazování rostlin a živočichů. V učebnicích od NOVÉ ŠKOLY je výjimkou oproti dalším nakladatelstvím zadávání úkolů pomocí piktogramů již od první hodiny. Žáci se tak učí od počátku samostatnosti a porozumění zadání. V publikacích od Studia 1+1 je ilustrací méně, převažuje text k předčítání, žáci nejsou vedeni k samostatnosti.

8.4 Srovnání typologie cvičení

V následující kapitole budou srovnány typy cvičení při vyvozování prvního písmene a hlásky v učebnici Živá abeceda od uvedených nakladatelství. K náhledu a lepší představě slouží přiložené fotografie dvou stran z každé učebnice.

8.4.1 Vyvození prvního písmene a hlásky u nakladatelství NOVÁ ŠKOLA

Obrázek 4: Živá abeceda, str. 4 a 5, NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.

(Zdroj: foto vlastní)

V Živé abecedě od NOVÉ ŠKOLY se vyvozuje jako první písmeno a hláska „A“. Žákům je představen pouze velký tvar tiskacího písmene, použito je nepatkové písmo. Cvičení je značeno číslicí ve žluté kytičce. U čísla cvičení je pro žáky piktogramem zadán úkol. Žákům již na začátku učebnice postupně představila housenka Agáta tyto piktogramy: obrázek papouška, pusu, knihy se šipkou, kostičku s křížkem. První cvičení obsahuje piktogram papouška a iniciuje k opakování. Písmeno „A“ se vyvozuje říkankou ilustrovanou obrázkem. Každý řádek říkanky je doplněn paměťovým obrázkem pro lepší zapamatování textu. Při učení textu z paměti se žáci drží obrazové předlohy a lépe si zafixují obsah. Při přeřikávání si procvičují správnou výslovnost. V textu mohou žáci vyhledávat písmeno „A“ či ho barevně vyznačit. Následuje druhé cvičení s piktogramy pusu = říkej, kostičky s křížkem = vyber. Je to myšlenková mapa s už známým písmenem. V tomto cvičení mají žáci za úkol pojmenovat obrázky a označit křížkem ty, které začínají na hlásku „A“. Následující třetí cvičení seznamuje děti s novým piktogramem - obrázek palety barev. Znamená vybarvi. Postup práce mají žáci nakreslený na velkém listu. Žák má říct slovo podle obrázku a v napsaných slovech vyhledat a vybarvit políčko s písmenem A. Následující strana obsahuje cvičení ke čtení v řádku a sloupci, písmeno A slouží jako spojka mezi obrázky. Housenka Agáta

představuje další piktogram ruky a jiné druhy cvičení. Daná cvičení se cyklicky opakují a žáci by měli sami porozumět zadání (DOLEŽALOVÁ, a další, 2017).

8.4.2 Vyvození prvního písmene a hlásky u nakladatelství Fraus

Obrázek 5: Živá abeceda, str. 26 a 28, Fraus

(Zdroj: foto vlastní)

V Živé abecedě od nakladatelství Fraus se jako první písmeno a hláska vyvozuje „S“. Představeny jsou všechny 4 tvary. V učebnici jsou cvičení označena barevnými puntíky, vysvětlení pro učitele je pod čarou. Na straně je dominantní především ilustrace, ke které se vztahuje úkol s červeným a zeleným puntíkem. Obsahem obou úkolů je vyprávět či pojmenovat nakreslená zvířata a ve slovech zakroužkovat písmeno S, s. V modře označeném cvičení, které vypadá jako šála, jsou za sebou tiskací písmena malá i velká. Žáci mají vybarvit políčka s tiskacími písmeny S, s. U posledního cvičení na této straně označeného žlutým puntíkem je žákům představeno značení dlouhých a krátkých slabik. U třech pojmenovaných obrázků mají vytleskat slabiky a do rámečku doplnit, kde slyší písmeno S. Protilehlou stranou je vždy část k procvičení grafomotoriky ruky. Pokračování vyvozování písmene a hlásky S na straně 28 je uvedeno celostránkovou ilustrací doplněnou reálnými fotografiemi zvířat. Cvičení

podněcují žáky k vyhledávání písmene S, pojmenování obrázků a k vyznačení symbolů pro slabiky. Druhá polovina dvojstrany slouží opět ke grafomotorickým cvičením (BŘEZINOVÁ, a další, 2007).

8.4.3 Vyvození prvního písmene a hlásky u nakladatelství Studio 1+1

Obrázek 6: Živá abeceda, str. 12, Studio 1+1

(Zdroj: foto vlastní)

V učebnici od nakladatelství Studio 1+1 použili autoři více textu, který slouží pedagogům k vyprávění pohádky, která žáky provází celou učebnicí. Použito je písmo patkové. Představeny jsou žákům všechny 4 tvary písmene „A“. Vyvození písmene začíná básničkou od Františka Hrubína. Žáci mají za úkol se říkanku naučit z paměti a najít poslechem v předčítaném textu další jména, která začínají na „A“. Tento úkol je popsán pod čarou na spodním okraji strany. Následující strana obsahuje tři cvičení označené barevnými puntíky. Vysvětlení, jak se cvičeními pracovat, mají učitelé na spodní straně. Na horní straně jsou tři obrázky s pojmenováním. Žáci vidí, kde se ve slově nachází písmeno „a“. Slova jsou napsána malými tiskacími písmeny. U zeleného puntíku je za úkol číst krátké věty se spojkou „a“. K vybarvování plochy barvou

odpovídajícího štětce podle označení se žáci dostanou u cvičení se žlutým puntíkem. Při třetím úkolu s červeným puntíkem mají žáci za úkol spojit čarou obrázky začínající písmenkem „A“ se zelenými kartičkami písmen (POTŮČKOVÁ, 2010).

9 Dotazníkové šetření o využívání učebnic učitelů prvních tříd ZŠ

9.1 Cíl a charakteristika dotazníkového šetření

Název dotazníku: Učebnice českého jazyka pro 1. ročník ZŠ

Autor dotazníku: Kateřina Hofmanová

Cíl dotazníku: Dotazníkové šetření má odhalit požadavky učitelů prvních tříd na současné učebnice českého jazyka. Osloveni byli učitelé 1. tříd z různých základních škol v České republice.

Celkem otázek: 13 (11 uzavřených, 2 otevřené)

Předpokládaná doba vyplňování dotazníku: 8 minut

Respondentů: 35

Dotazník: příloha č. 1

9.2 Zpracování výsledků dotazníku

Výsledky dotazníkového šetření jsou uvedeny v tabulkách a grafech.

Otázka č. 1. Jaké konkrétní učebnice českého jazyka pro 1. ročník používáte?

Nápověda k otázce: Nakladatelství a název učebnice. (otevřená otázka)

Nakladatelství	Počet	%
NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.	18	51,4
Nová škola – Duha	4	11,5
SPN	4	11,5
Fraus	5	14,4
Didaktis	1	2,8
Klett	1	2,8
Studio 1+1	1	2,8

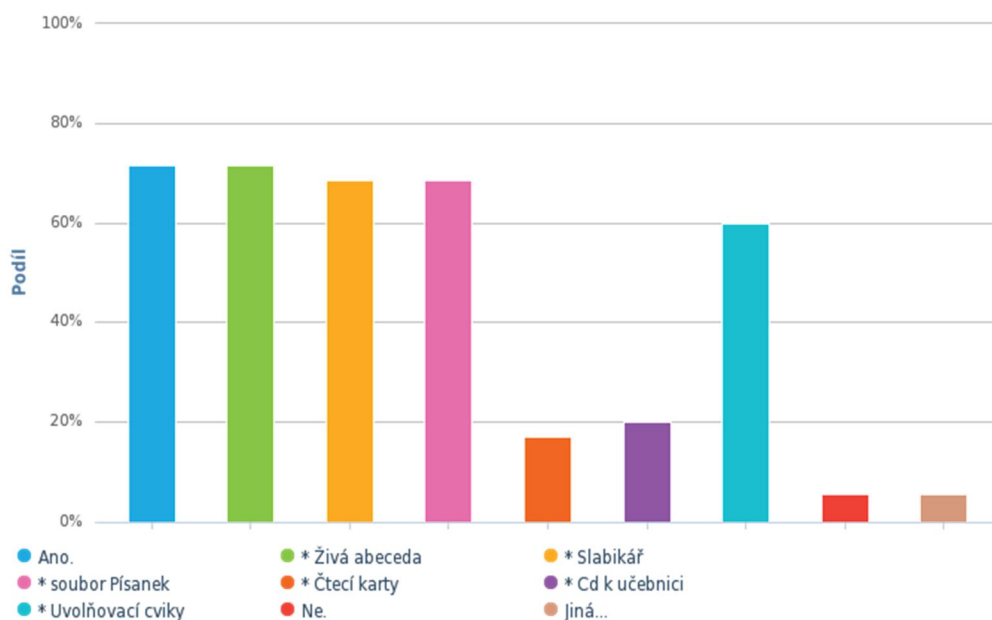
Alter	1	2,8
Celkem	35	100

Tabulka 1 k otázce č. 1.

Z výsledků první otázky vyplývá, že nejčastěji jsou mezi respondenty používané učebnice od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., celkem 18krát. O něco méně jsou používané učebnice od nakladatelství Fraus, Nová škola, Duha a SPN. Ostatní učebnice z nakladatelství Didaktis, Klett, Studio 1+1 a Alter jsou používané méně.

Otázka č. 2.

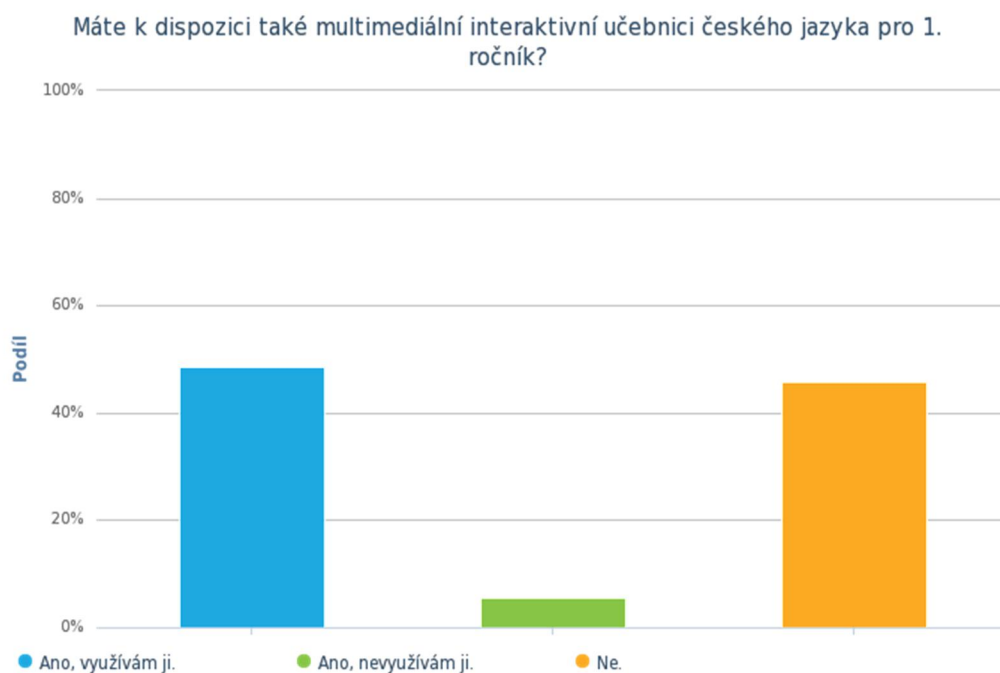
Máte k dispozici pro žáky celou ucelenou řadu učebnic českého jazyka pro 1. ročník? Pokud ano, podtrhněte v nabídce, které části souboru máte.

Graf 1 k otázce č. 2.

Další otázka pro učitele byla, zda mají pro žáky k dispozici ucelenou řadu učebnic. Z uvedených 35 respondentů odpovědělo 25 učitelů ano. Největší podíl titulů ze souboru mají Živá abeceda, Slabikář, soubor Písanek, Uvolňovací cviky. Pouze 6 respondentů má v souboru obsaženy čtecí karty a 7 i CD k učebnici. Dva učitelé nemají k dispozici ucelenou řadu. Jeden učitel učí metodou sfumato a nemá soubor učebnic českého jazyka. 1 učitel má internetovou formu učebnice, kterou je možné stáhnout si i domů.

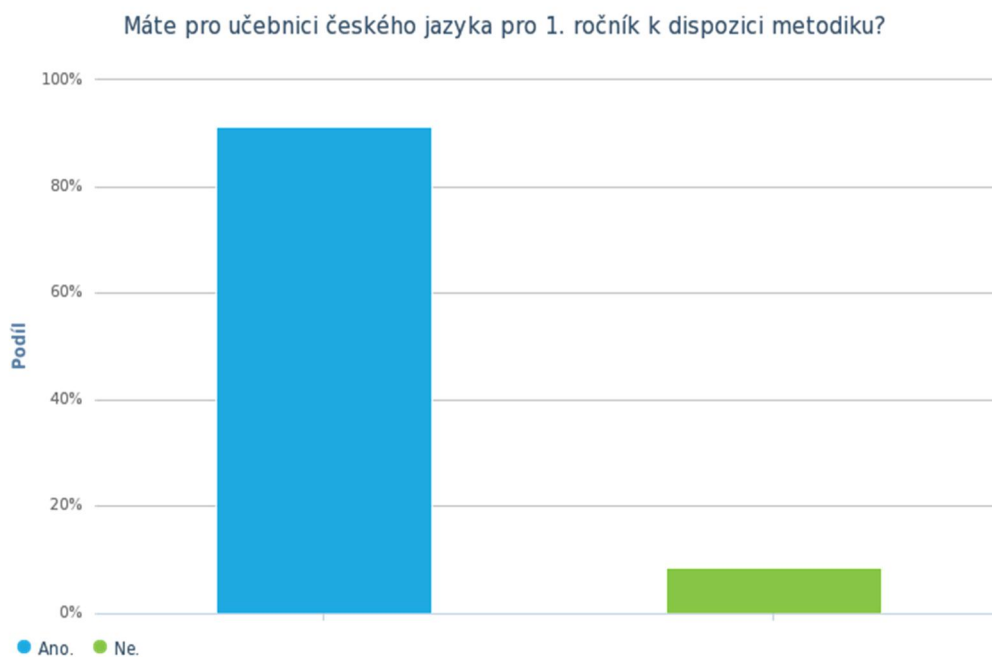
Otázka č. 3.

Graf 2 k otázce č. 3.

Z grafu vyplynulo, že kladně odpovědělo 19 učitelů, z toho 17 (48,6 %) interaktivní učebnici využívá a 2 (5,7 %) ji nevyžívají. Záporně odpovědělo 16 učitelů (45,7 %).

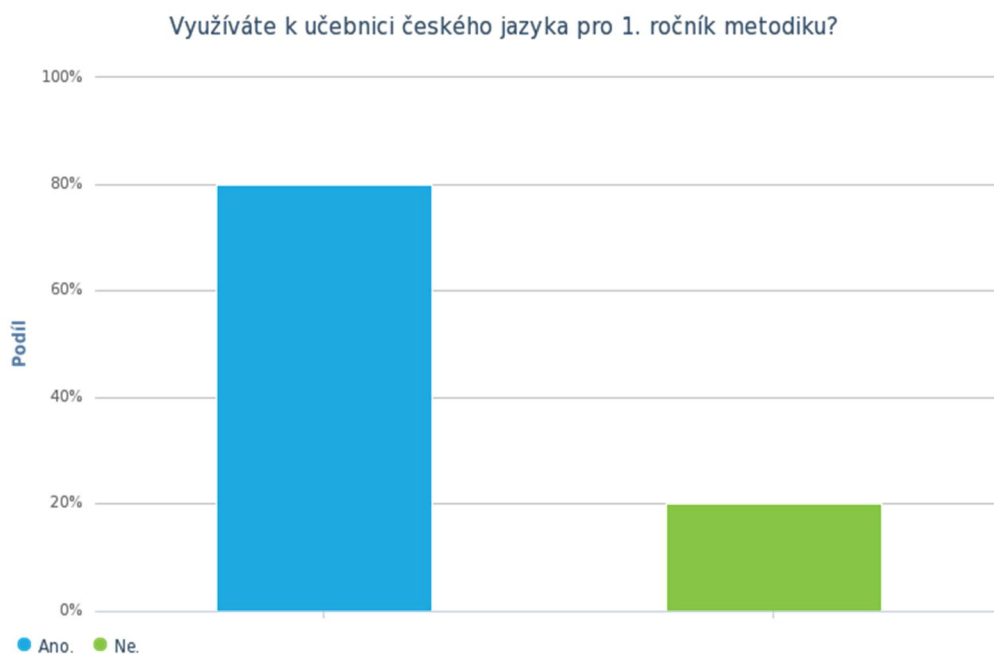
Otázka č. 4.

Graf 3 k otázce č. 4.

Z grafu vyplynulo, že 32 učitelů (91,4 %) má metodiku k učebnici českého jazyka a 3 učitelé (8,6 %) metodiku nemají.

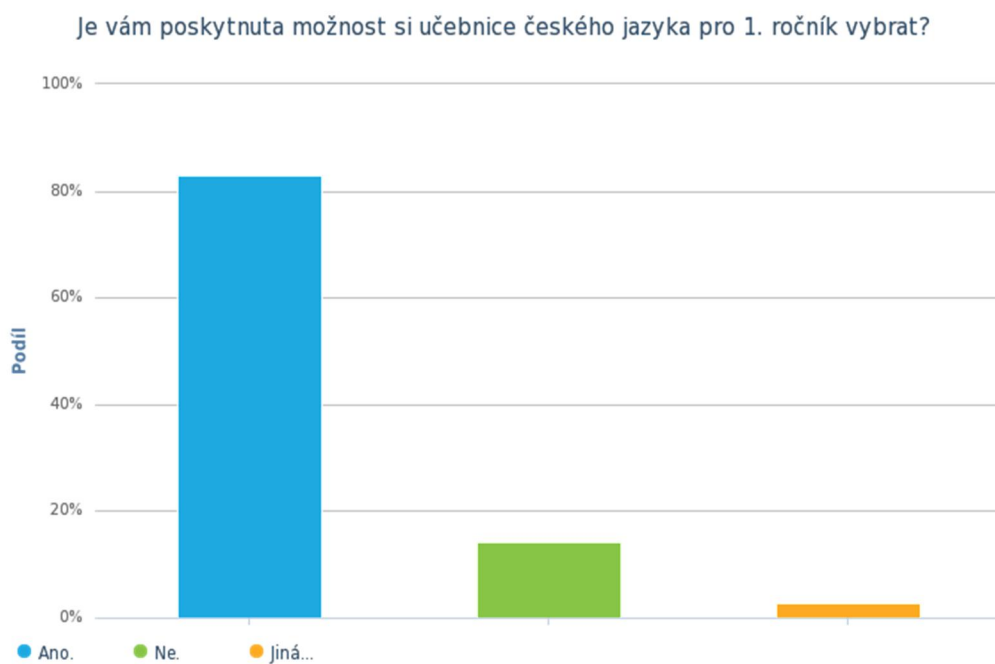
Otázka č. 5.

Graf 4 k otázce č. 5.

Z grafu vyplynulo, že 28 respondentů (80 %) využívá k učebnici českého jazyka metodiku a 7 respondentů (20 %) ji nevyužívá vůbec.

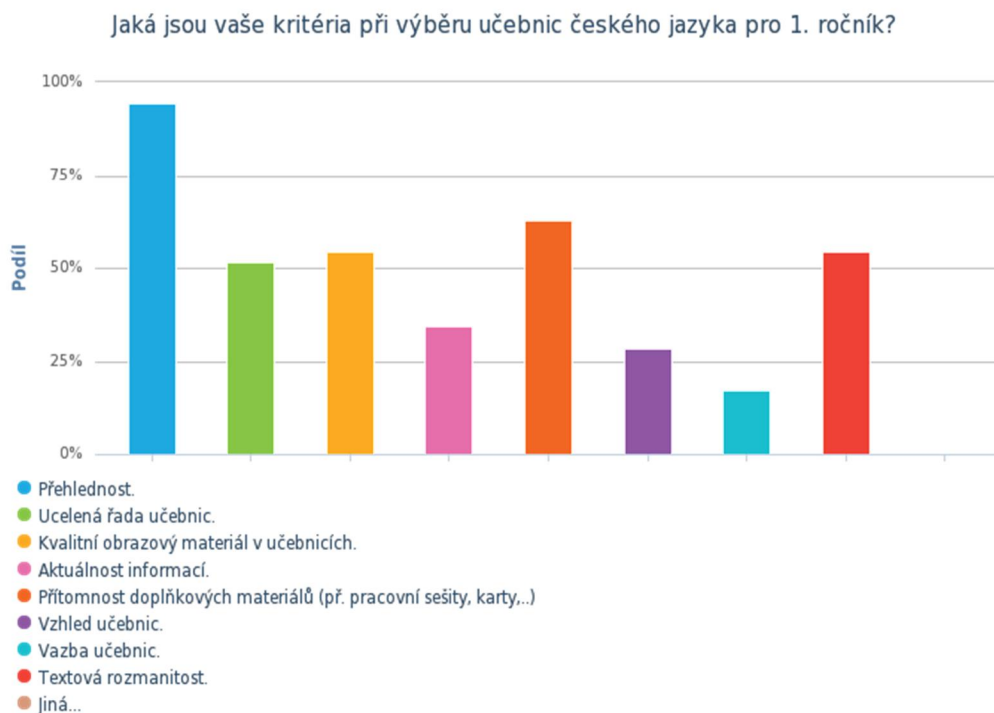
Otázka č. 6.

Graf 5 k otázce č. 6.

Z grafu vyplynulo, že 29 učitelům (82,9 %) je poskytnuta možnost volného výběru učebnice pro 1. ročník. 5 učitelům (14,3 %) není tato varianta umožněna. Jeden učitel (2,9 %) zvolil jinou možnost a doplnil, že má možnost čerpat z více druhů učebnic od různých nakladatelství.

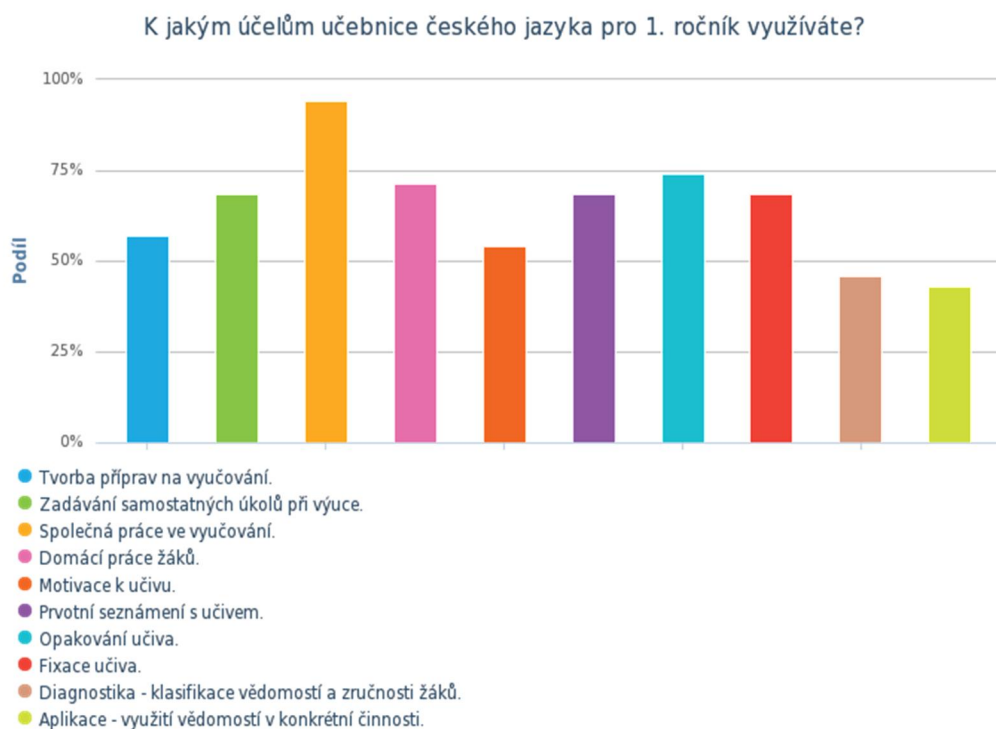
Otázka č. 7.

Graf 6 k otázce č. 7.

Z grafu je poznat, jaká kritéria při výběru učebnic českého jazyka učitelé preferují. Nejhodnotnější kritérium pro učitele je přehlednost (94,4 %), dále přítomnost doplňkových materiálů (61,1 %). Dalším neméně důležitým kritériem je kvalitní obrazový materiál (55,6 %) a textová rozmanitost (55,6 %). Mezi ceněné vlastnosti patří také ucelenost řady učebnic (52,8 %) k danému předmětu. Méně důležitým kritériem je aktuálnost informací (33,3 %), vzhled učebnic (30,6 %). Za nejméně považovanou vlastnost učebnice je brána vazba publikace (16,7 %).

Otázka č. 8.

Graf 7 k otázce č. 8.

Z grafu vyplynula skutečnost, k jakým účelům učitelé 1. ročníku učebnice českého jazyka využívají. Ke společné práci ve vyučování využívá učebnice 94,4 % učitelů. Jako formu opakování 75 % učitelů. K domácí práci žáků je využívá 69,4 % učitelů. Při prvotním seznámení s učivem 69,4 %, zadávání samostatných úkolů při výuce z učebnice 66,7 % učitelů a k fixaci učiva 66,7 %. Jako zdroj k tvorbě příprav využije učebnice 55,6 % kantorů a 52,8 % žáky obsahem učebnice motivuje. Stejným podílem 44,4 % využívají učitelé učebnice k aplikaci a diagnostice učiva.

Otázka č. 9.

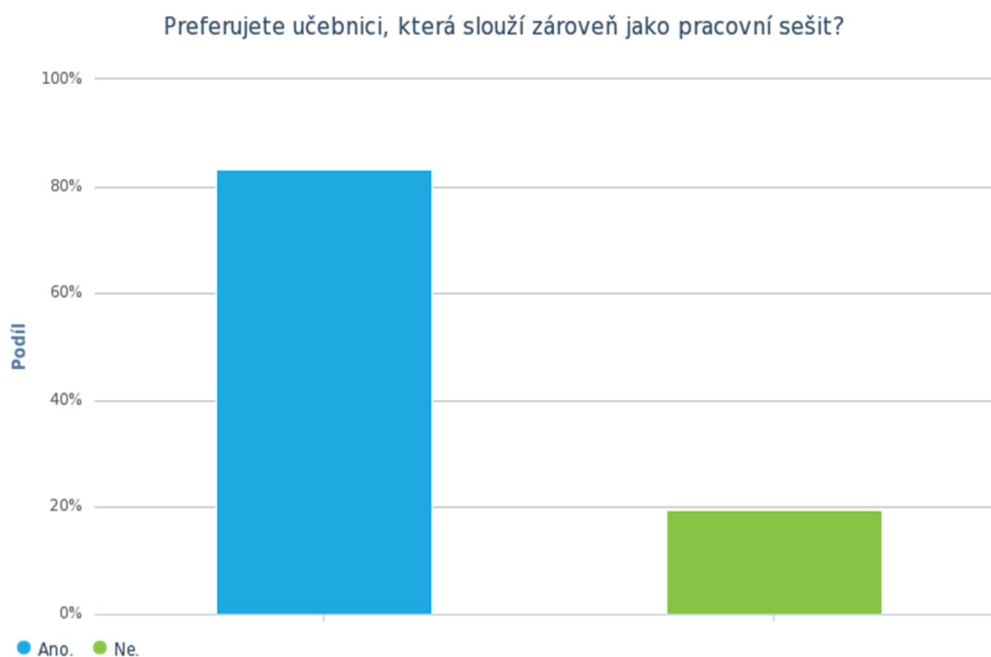
Jakou metodu čtení používáte?

Metoda čtení	Počet	%
Analyticko-syntetická	28	80
Genetická	6	17,5
Sfumato	1	2,5

Tabulka 2 k otázce č. 9.

Z tabulky vyplynulo, že 28 učitelů (80 %) používá k výuce čtení analyticko-syntetickou metodu. 6 učitelů (17,5 %) používá pouze genetickou metodu čtení. 1 učitel (2,5 %) používá ke čtení metodu sfumato.

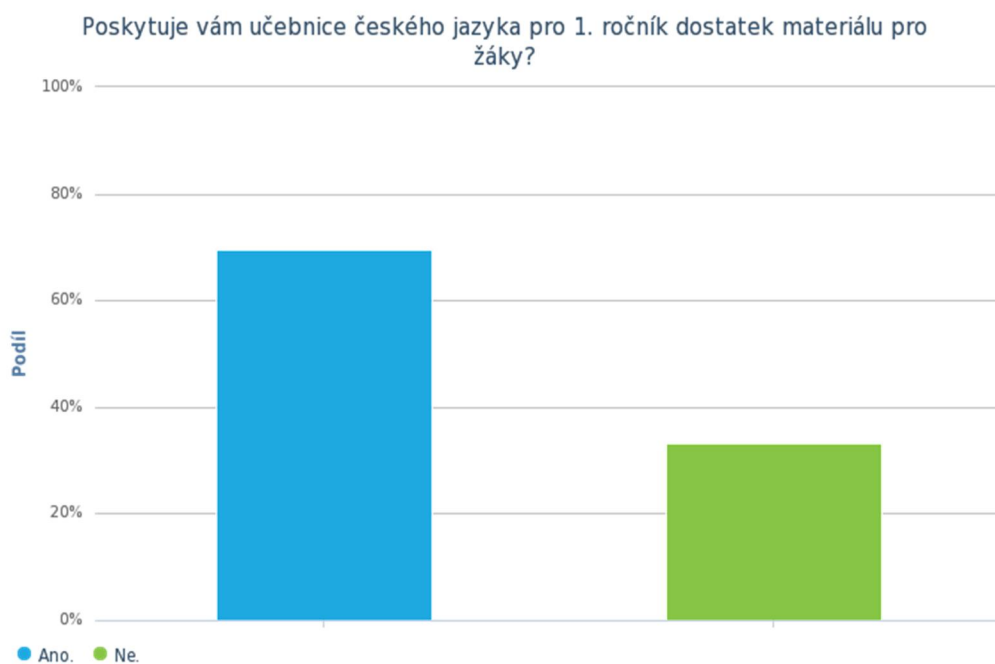
Otázka č. 10.

Graf 8 k otázce č. 10.

Z grafu vyplynulo, že kladně odpovědělo 30 respondentů (83,3 %) a záporně 5 (16,7 %) respondentů.

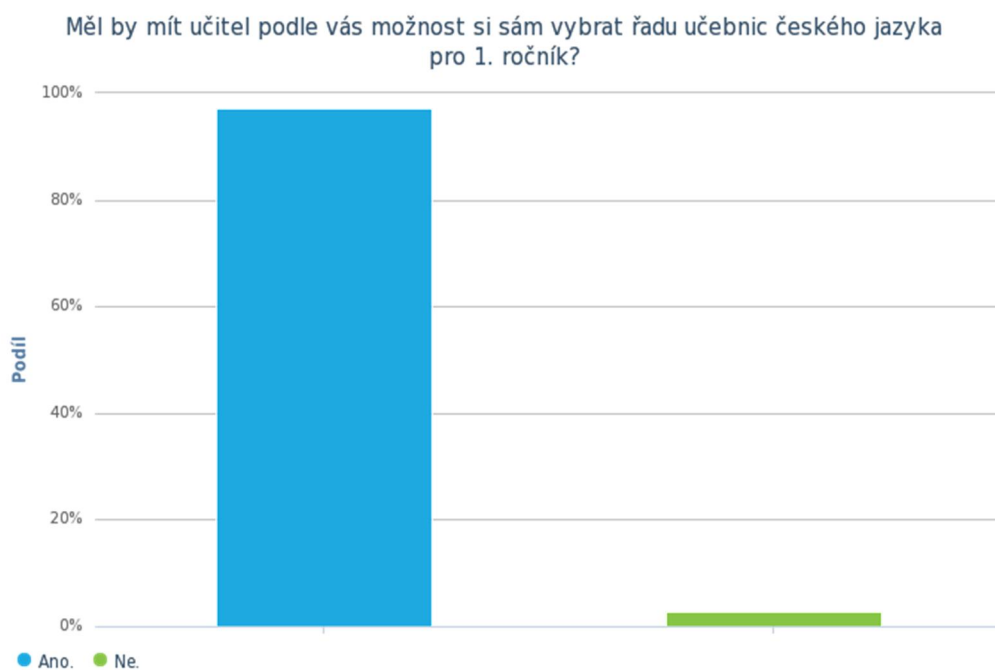
Otázka č. 11.

Graf 9 k otázce č. 11.

Z grafu vyplynulo, že kladně odpovědělo 26 respondentů (72,2 %) a záporně 11 respondentů (30,6 %).

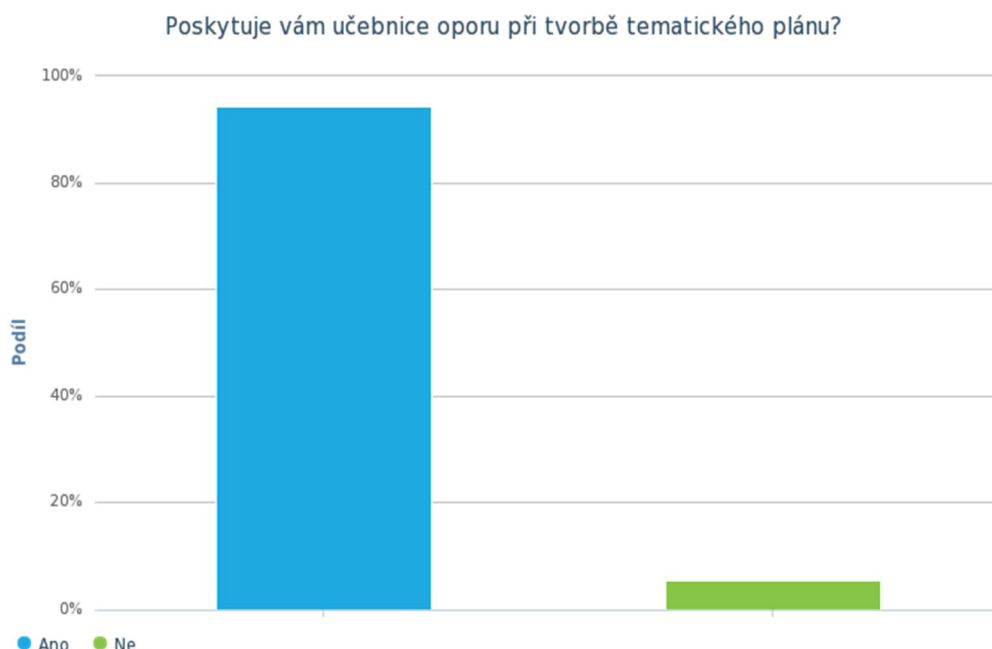
Otázka č. 12.

Graf 10 k otázce č. 12.

Z grafu vyplynulo, že kladně odpovědělo 34 respondentů (97,2 %) a záporně 1 respondent (2,8 %).

Otázka č. 13.

Graf 11 k otázce č. 13.

Z grafu vyplynulo, že 33 učitelům (94,3 %) poskytuje učebnice oporu při tvorbě tematického plánu a 2 učitelům (5,7 %) ji neposkytuje.

9.3 Vyhodnocení získaných dat

Celkový pohled na analýzu zjišťuje požadavky současných učitelů na učebnice českého jazyka pro 1. třídu základní školy. Většina z oslovených respondentů má učebnice od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. a více než polovina má k dispozici celou ucelenou řadu učebnic k tomuto předmětu. Základem řady jsou Živá abeceda, Slabikář, Uvolňovací cviky a Písanky. Téměř polovina učitelů využívá při vyučování také interaktivní učebnici. Metodiku, neboli příručku pro učitele, má k dané publikaci téměř většina oslovených a tři čtvrtiny ji využívají. Mezi respondenty je více než 80 % poskytnuta možnost vlastního výběru učebnicové řady. V níže sestaveném žebříčku hodnot učebnic je patrná důležitost některých kritérií pro učitele:

1. přehlednost
2. přítomnost doplňkového materiálu
3. kvalitní obrazový materiál a textová rozmanitost
4. ucelenost řady
5. aktuálnost informací
6. vzhled učebnice
7. vazba učebnice.

Dalšími cennými informacemi je sestavený žebříček využitelnosti učebnic učiteli:

1. forma opakování
2. domácí práce žáků
3. prvotní seznámení s učivem
4. samostatná práce z učebnice
5. fixace učiva
6. zdroj k tvorbě příprav
7. aplikace učiva a diagnostika učiva.

U oslovených respondentů je nejvyužívanější metodou čtení metoda analyticko-syntetická. Zatím méně rozšířená je nová metoda Sfumato, ke které musí být učitel proškolen. Téměř většina učitelů preferuje učebnice, které slouží zároveň jako pracovní sešit. Žáci si je tak mohou nechat jako vzpomínku na 1. třídu. Více než polovina učitelů si myslí, že učebnice českého jazyka poskytuje dostatek materiálu pro samotné žáky. 34 učitelů využívá učebnice jako oporu při tvorbě tematického plánu pro daný školní rok.

Závěr

Pedagog 1. třídy má velkou zodpovědnost, jelikož musí žáky naučit číst a psát. Zvolí si metodu čtení a vybere vhodné učebnice. Ne vždy je výběr učebnic snadný. Diplomová práce byla tvořena s cílem pomoci začínajícím učitelům 1. tříd s výběrem učebnic českého jazyka. V úvodních kapitolách diplomové práce byl popsán historický vývoj slabikáře a bylo představeno několik zásadních osobností, které ovlivnily historii výuky čtení a psaní. Popsány byly různé metody čtení včetně jejich dalšího dělení. Byl popsán psychologický vývoj čtení a také postup výuky při analyticko-syntetické metodě čtení. Před praktickou částí byla představena nakladatelství NOVÁ ŠKOLA, Fraus a Studio 1+1. Od těchto nakladatelství byly vybrány učebnicové řady pro 1. třídu v předmětu český jazyk. Pro lepší představu o obsahu každé ucelené řady byl sepsán podrobný popis.

Cílem diplomové práce bylo zjistit jaké konkrétní požadavky mají učitelé na současné učebnice českého jazyka pro 1. třídu a zda tyto požadavky učebnice od uvedených nakladatelství splňují. Takto byly položeny i výzkumné otázky k celému šetření. První část výzkumu se zaměřovala na obsahovou stránku učebnic podle vlastních kritérií, které byly nakonec vyhodnoceny. Ze závěrečného vyhodnocení vyplynulo, že nejvyšší podíl daných kritérií mají učebnice od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA a Fraus. Všechny ucelené řady splňují postup výuky čtení, liší se v typologii cvičení a množství obrazového materiálu. Při vyučování má učitel oporu ve více materiálech a pomůckách. K motivaci žáků používá obrazový materiál, jelikož je pro děti atraktivní. Nemůže během výuky používat pouze učebnici. Žáci potřebují učební látku vstřebávat všemi smysly. Ty zapojují během činností a zábavných didaktických her. Kvalita učebnic se odvíjí od několika kritérií a požadavků samotných učitelů. S tím souvisí druhé šetření v podobě dotazníku pro učitele 1. tříd. Cílem dotazníku bylo zjistit, co učitelé očekávají od učebnic českého jazyka a hlavně, co na nich preferují. Bylo zjištěno, že učitelé chtějí přehledně strukturované učebnice doplněné kvalitními ilustracemi či fotografiemi. Přednost dávají ucelené řadě. Učitel s několikaletou praxí již rozezná kvalitu učebnic, dokáže zhodnotit, zda určitý typ učebnic žáky zaujme svým obsahem či nikoliv. Na výzkumné otázky lze z šetření odpovědět jednoznačně. Současné učebnice na trhu splňují učitelské požadavky. Zejména nakladatelství NOVÁ ŠKOLA a Fraus měly v publikacích více druhů cvičení. Učebnice z NOVÉ ŠKOLY

používají piktogramy, které od počátku vedou žáky k porozumění zadání. Z vlastní zkušenosti s touto ucelenou řadou mohu říct, že i slabší žáci dokázali porozumět zadání. Učitel nemusel žákům předčítat co mají dělat, byli zcela samostatní. I když ještě neuměli číst, uměli si s úkolem poradit sami. V NOVÉ ŠKOLE se autoři rozhodli zařadit do analyticko-syntetické metody i prvky metody genetické. Z praxe mohu potvrdit, že vyvozování všech čtyř tvarů písmene je pro žáky obtížné. Slabší žáci mají problémy se všemi tvary písmen. Zpočátku jim stačí představit velký tiskací tvar písmen, ostatní se naučí později. V učebnicích od Frause je atraktivní obrazový materiál, kterého je tam hodně. Myslím, že žáky by velice zaujal. Líbí se mi i dnešní pojetí učebnic, které slouží zároveň jako pracovní sešit. Žákům zůstane na konci školního roku na památku.

Učebnice je prostředkem, který poskytuje mnoho písemných či obrazových informací. Učitelé v nich mají částečnou oporu, kterou doplňují vlastními materiály a nápady do hodin. Záleží pouze na nich, jak se svou učebnicí naloží. Současný trh jim nabízí nepřeborné množství.

Resumé

Diplomová práce je zaměřená na zpracování analyticko-syntetické metody čtení v učebnicích od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA, Fraus a Studio 1+1. Práce je rozdělena do dvou částí. První, teoretická část, je věnována historickému vývoji slabikáře a vysvětlení metod čtení. V praktické části práce bylo provedeno srovnání učebnic českého jazyka pro 1. ročník od zmíněných nakladatelství podle vlastních kritérií. Všechna uvedená nakladatelství se ve svých publikacích držela postupného vyvozování písmen a hlásek a respektovala tři po sobě jdoucí období výuky čtení analyticko-syntetickou metodou. Další částí byl dotazník pro učitele 1. tříd. Cílem dotazníku bylo zjistit požadavky učitelů na učebnice. Výsledky šetření prokázaly, že současné moderní publikace splňují očekávání učitelů.

Summary

The diploma thesis is focused on processing of analytical-synthetic method of reading in textbooks by publishing house NOVÁ ŠKOLA, Fraus and Studio 1 + 1. The thesis is divided into two parts. The first theoretical part is devoted to the historical development of the spelling books and the explanation of the reading methods. In the practical part of the thesis, a comparison of Czech language textbooks was made. They were the textbooks for kids in their first year of primary school by the mentioned publishing houses and the comparison was made based on my own criteria. All the publishing houses follow the gradual deduction of letters and sounds in their publications and they respect the three consecutive periods of reading by analytical-synthetic method. The next part was a questionnaire for teachers of the first year in primary schools. The aim of the questionnaire was to find out the teachers' requirements for textbooks. The results of the survey showed that current modern publications meet teachers' expectations.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Ucelená řada od nakladatelství NOVÁ ŠKOLA	26
Obrázek 2: Ucelená řada od nakladatelství Fraus	27
Obrázek 3: Ucelená řada od nakladatelství Studio 1+1	28
Obrázek 4: Živá abeceda, str. 4 a 5, NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.	48
Obrázek 5: Živá abeceda, str. 26 a 28, Fraus	49
Obrázek 7: Živá abeceda, str. 12, Studio 1+1	50

Seznam tabulek

Tabulka 1 k otázce č. 1.....	53
Tabulka 2 k otázce č. 9.....	58

Seznam grafů

Graf 1 k otázce č. 2.....	53
Graf 2 k otázce č. 3.....	54
Graf 3 k otázce č. 4.....	54
Graf 4 k otázce č. 5.....	55
Graf 5 k otázce č. 6.....	56
Graf 6 k otázce č. 7.....	57
Graf 7 k otázce č. 8.....	58
Graf 8 k otázce č. 10.....	59
Graf 9 k otázce č. 11.....	60
Graf 10 k otázce č. 12.....	60
Graf 11 k otázce č. 13.....	61

Seznam příloh

Příloha 1 Dotazník pro učitele

Přílohy

Příloha 1 – Dotazník pro učitele 1. stupně

Učebnice českého jazyka pro 1. ročník ZŠ

1. Jaké konkrétní učebnice českého jazyka pro 1. ročník používáte?

Nápověda k otázce: Nakladatelství a název učebnice:

2. Máte k dispozici pro žáky celou ucelenou řadu učebnic českého jazyka pro 1.ročník? Pokud ano, podtrhněte v nabídce, které části souboru máte:

Ano.

- Živá abeceda
- Slabikář
- soubor Písanek
- Čtecí karty
- Cd k učebnici
- Uvolňovací cviky

Ne.

Jiná _____

3. Máte k dispozici také multimediální interaktivní učebnici českého jazyka pro 1. ročník?

Ano, využívám ji.

Ano, nevyžívám ji.

Ne.

4. Máte pro učebnici českého jazyka pro 1. ročník k dispozici metodiku?

Ano.

Ne.

5. Využíváte k učebnici českého jazyka pro 1. ročník metodiku?

Ano.

Ne.

6. Je vám poskytnuta možnost si učebnice českého jazyka pro 1. ročník vybrat?

Ano.

Ne.

Jiná _____

7. Jaká jsou vaše kritéria při výběru učebnic českého jazyka pro 1. ročník?

Přehlednost.

Ucelená řada učebnic.

Kvalitní obrazový materiál v učebnicích.

Aktuálnost informací.

Přítomnost doplňkových materiálů (př. pracovní sešit, karty,..).

Vzhled učebnice.

Vazba učebnice

Textová rozmanitost.

Jiná _____

8. K jakým účelům učebnice českého jazyka pro 1. ročník využíváte?

Tvorba příprav na vyučování.

Zadávat samostatných úkolů při výuce.

Společná práce ve vyučování.

Domácí práce žáků.

Motivace k učivu.

Prvotní seznámení s učivem.

Opakování učiva.

Fixace učiva.

Diagnostika – klasifikace vědomostí a zručnosti žáků.

Aplikace – využití vědomostí v konkrétní činnosti.

9. Jakou metodu čtení využíváte?

10. Preferujete učebnici, která slouží zároveň jako pracovní sešit?

Ano.

Ne.

11. Poskytuje vám učebnice českého jazyka pro 1. ročník dostatek materiálu pro žáky?

Ano.

Ne.

12. Měl by mít učitel podle vás možnost si sám vybrat učebnice českého jazyka pro 1. ročník?

Ano.

Ne.

13. Poskytuje vám učebnice oporu při tvorbě tematického plánu?

Ano.

Ne.

Citovaná literatura

BŘEZINOVÁ, Lenka, HAVEL, Jiří a STADLEROVÁ, Hana. 2008. *Čítanka - Do světa příběhů.* Plzeň: nakladatelství Fraus, 2008. ISBN 978-80-7238-648-2.

BŘEZINOVÁ, Lenka, HAVEL, Jiří a STADLEROVÁ, Hana. 2007. *Živá abeceda - Do světa písmen.* Plzeň: nakladatelství Fraus, 2007. ISBN 978-80-7238-629-1.

ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. 2001. *Psychologie pro učitele.* 1. vydání. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

DOLEŽALOVÁ, Alena a NOVOTNÝ, Miloš. 2017. *Slabikář 1. díl.* Brno: NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2017. ISBN 978-80-7289-912-8.

DOLEŽALOVÁ, Alena a NOVOTNÝ, Miloš. 2017. *Slabikář 2. díl.* Brno: NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2017. ISBN 978-80-7289-913-5.

DOLEŽALOVÁ, Alena a NOVOTNÝ, Miloš. 2017. *Slabikář 3. díl.* Brno: NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2017. ISBN 978-80-7289-910-4.

DOLEŽALOVÁ, Alena a NOVOTNÝ, Miloš. 2017. *Uvolňovací cviky a píšeme číslice.* Brno: NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2017. ISBN 978-80-7289-911-1.

DOLEŽALOVÁ, Alena a NOVOTNÝ, Miloš. 2017. *Živá abeceda.* Brno: NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2017. ISBN 978-80-7289-909-8.

DOLEŽALOVÁ, Alena. 2017. *Metodický průvodce k výuce čtení a psaní v 1. ročníku.* Brno: NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2017. ISBN 978-80-7289-914-2.

FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, HAVEL, Jiří a NOVOTNÁ, Miroslava. 1999. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy.* 80. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85931-64-8.

FASNEROVÁ, Martina. 2018. *Prvopočáteční čtení a psaní*. 1. Praha: Grada Publishing, a.s., 2018. ISBN 978-80-271-0289-1.

KŘIVÁNEK, Zdeněk a WILDOVÁ, Radka et al. 1998. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-55-2.

MERTIN, Vladimír, ČÍŽKOVÁ, Miroslava a LINC, Vladimír. 1995. *Metodická příručka k vyučování českému jazyku a literatuře*. Praha: Fortuna, 1995.

POTŮČKOVÁ, Jana. 2010. *Živá abeceda tetky Abecedky*. Brno: Studio 1+1, 2010. ISBN 978-8090-1986-09.

WAGNEROVÁ, Jarmila. 2000. *Vývoj českého slabikáře od nejstrašších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. ISBN 80-7043-089-3.

WILDOVÁ, Radka. 2002. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002. ISBN 80-7290-103-6.

Elektronické zdroje

BARTOŠOVÁ, Jana. 2007. Učitel'ské noviny. *Učitel'ské noviny č. 27/2007*. [Online] 2007. [Citace: 24. 7. 2018] archiv. Dostupné z <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=519/>.

Nakladatelství Fraus. 2019. O nás. *Nakladatelství Fraus*. [Online] 2019. [Citace: 21. 2. 2019] Dostupné z <https://www.fraus.cz/>.

Národní ústav pro vzdělávání: aktualizovaný text RVP ZV. 2016. www.msmt.cz. [Online] 2016. [Citace: 30. 12. 2018] Dostupné z <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>.

NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. 1997. Více o nás. *NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.* [Online] 1997. [Citace: 21. 2. 2019] Dostupné z <https://www.nns.cz/>.

POTŮČEK, Vladimír. 2019. 1. třída. *Studio 1+1*. [Online] 2019. [Citace: 21. 2. 2019] <http://www.studio1a1.cz/>.

SPLAVCOVÁ, Hana, VATALOVÁ, Jaroslava a kolektiv, a. 2018. Rámcový vzdělávací program. [Online] 2018. [Citace: 19. 2. 2019] Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/43792/>.

SYROVÁ, Lenka. 2015. Čtení genetickou metodou. [Online] 2015. [Citace: 30. 7. 2018] <https://sites.google.com/site/geneticectenio-mne/>.